

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF ECONOMICS

PRVO POGLAVLJE – PREDUZETNIŠTVO U ERI 4.0 – PRVI DIO

III godina: Preduzetnička ekonomija/ Preduzetništvo i inovacije

Akadska 2023/2024. godina

Prof. dr Saša Petković

sasa.petkovic@ef.unibl.org

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF ECONOMICS

Koja su vaša očekivanja od predmeta?

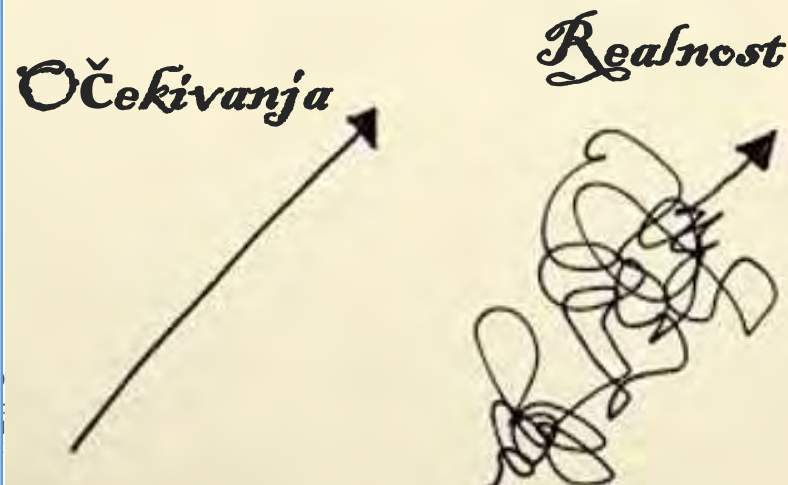
www.slido.com

#23345

- *Google Classroom* kôd predmeta: **agcp5ww**
- Nastavnik: Prof. dr Saša Petković, red. profesor
Konsultacije:
- Ponedjeljkom i utorkom 08:00 – 11:00 časova,
- online konsultacije: sasa.petkovic@ef.unibl.org
- Kabinet br. 405, IV sprat

- Saradnik: Dr Jadranka Petrović, viši asistent

Konsultacije:

- Ponedjeljkom i utorkom, 09:00 – 11:00,
- online konsultacije jadranka.petrovic@ef.unibl.org
- Kabinet br. 010, prizemlje

Koja su moja očekivanja od vas?

Na koji način ćemo raditi u zimskom semestru?

Preduzetnička ekonomija/Preduzetništvo i inovacije – ciljevi

- ❑ Predmet omogućava studentima da shvate **značaj preduzetništva i inovacija** u svim oblicima organizacija (profitnim, vladinim i neprofitnim) i društva i da razumiju **preduzetništvo kao način ponašanja i djelovanja**.
- ❑ Studenti stiču mogućnost da nauče **osnovne principe savremenog preduzetništva** u ekonomskoj teoriji i praksi, kao i da steknu osnovne **vještine i kompetencije** kreativnog razmišljanja, proaktivnosti, prihvatanja rizika, planiranja i traženja prilika, timskog rada i **pretvaranja prilika i ideja u izvodljive preduzetničke poduhvate**.

Preduzetnička ekonomija/ Preduzetništvo i inovacije – ishodi učenja

Preduzetničke kompetencije

- Inicijativnost
- Traganje za mogućnostima
- Istrajnost
- Traganje za informacijama

PREDUZETNIČKI UM

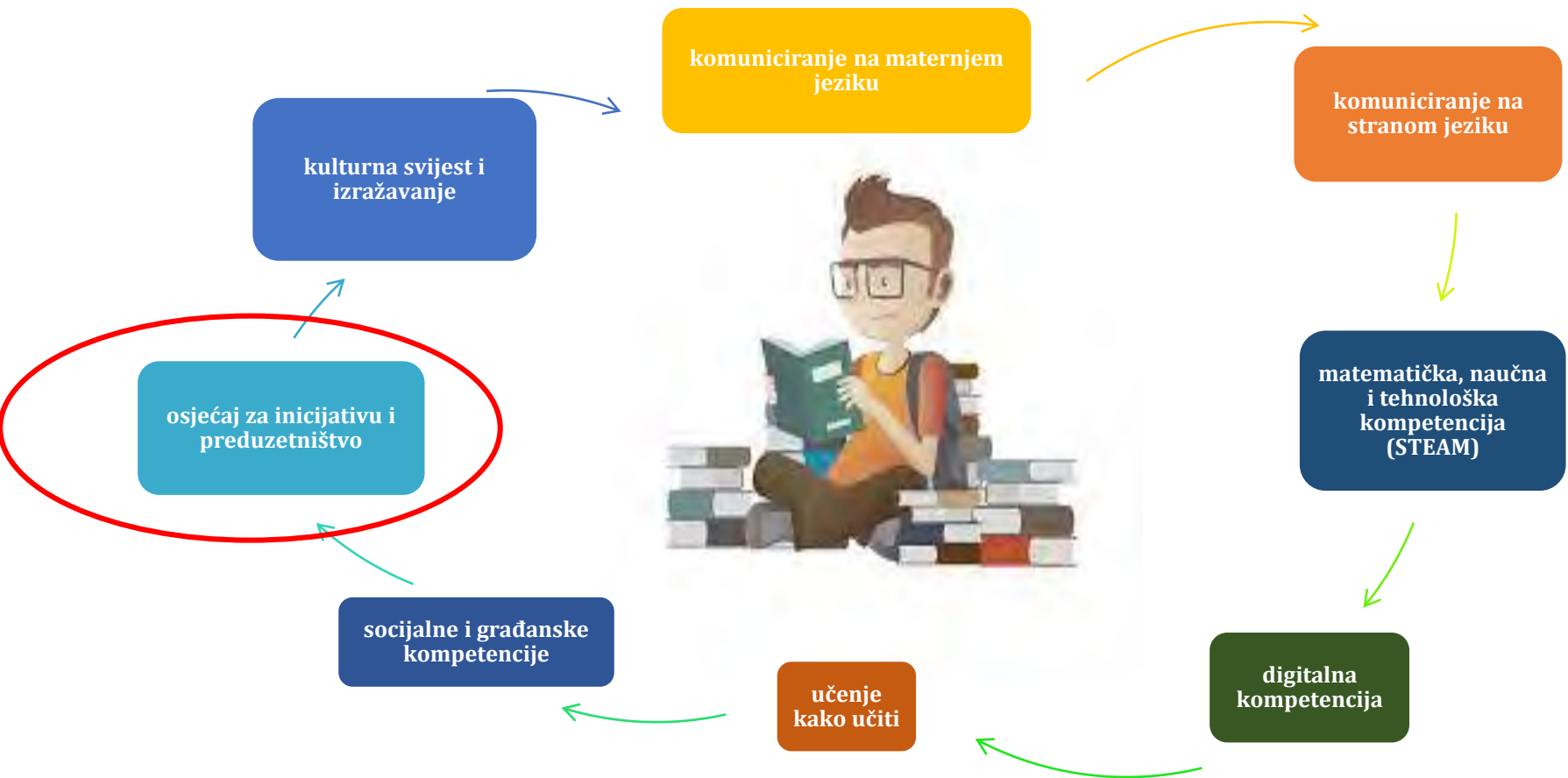
Kao jedna od **osam temeljnih životnih kompetencija** definisanih od strane EU potrebnih svakom pojedincu i pojedinki za uspjeh u životu, predmet je koncipiran na način da **podstakne kod studentkinja i studenata preduzetničko ponašanje i djelovanje**, od individualnog nivoa do nivoa složenih organizacionih sistema u svim sektorima (profitnom, neprofitnom i vladinom sektoru).

Osam temeljnih životnih kompetencija

(definisanih od Evropske unije –

http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/c11090_en.htm)

Ishodi učenja

Preduzetnička ekonomija/ Preduzetništvo i inovacije – ishodi učenja

- Nakon izučavanja ovog predmeta, studenti će steći **osnovna znanja** o načelima, principima, strategijama i konceptima **kreiranja poslovnih poduhvata i poslovnih modela zasnovanih na inovacijama** čija je realizacija povezana s umjerenim **rizicima i neizvjesnošću**.
- Studenti će biti osposobljeni za kritičko razmišljanje i **pronalaženje inovativnih rješenja** u savremenom poslovanju, primjenjujući ključna znanja iz preduzetničke ekonomije o metodama i tehnikama donošenja ekonomskih odluka primjenom savremenih informaciono-komunikacionih tehnologija u vezi s preduzetničkim poduhvatima.

PRVI DIO – PREDUZETNICI I PREDUZETNIŠTVO

Petković, S. (2021). *Preduzetništvo i inovacije u digitalnoj eri*. Banja Luka: Univezitet u Banjoj Luci, Ekonomski fakultet i Udruženje ekonomista Republike Srpske SWOT.

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF ECONOMICS

Ishodi učenja

Nakon interaktivnog učestvovanja na predavanjima, vježbama i samostalnog i grupnog rada na analizi studija slučaja, bićete u mogućnosti da:

- Shvatite značaj i uticaj različitih koncepata preduzetništva i preduzetnika na ekonomski rast i progres.
- Razumijete uticajne faktore preduzetničkih namjera i ključne osobine preduzetnika i okruženja u kojem žive i posluju.
- Opišete različite ekonomske škole i njihovo viđenje preduzetnika i preduzetništva.
- Klasifikujete i objasnite ključne pristupe razvoja teorija preduzetništva.

Preduzetnička ekonomija/Preduzetništvo i inovacije – literatura

- ❑ Petković, S. (2021). *Preduzetništvo i inovacije u digitalnoj eri*. Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci, Ekonomski fakultet i Udruženje ekonomista Republike Srpske SWOT.
- ❑ **Dopunska literatura**
  - Petković, S., i Milanović, M. (2017). *Laboratorija ideja. Od ideje do preduzetničkog poduhvata*. Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci, Ekonomski fakultet.
  - Paunović, B. (2017). *Preduzetništvo i upravljanje malim preduzećem. 3. izdanje*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet.
  - Deakins, D., & Freel, M. (2012). *Preduzetništvo i male firme*. Beograd: Data status.

1.1. Uloga preduzetnika i preduzetništva u razvoju nacionalnih ekonomija

- ❑ Teško je ocijeniti kada je nastalo prvo preduzeće u formama koje su slične danas poznatim, ali sa sigurnošću možemo tvrditi da su **prve konture malih preduzeća koje poznajemo u današnjem obliku** počele da se javljaju sa prvim zakonima koji su štitili preduzetnike u starom Vavilonu prije skoro četiri milenijuma.
- ❑ „Vavilonski kralj Hamurabije (vladao je u periodu od 1728. godine do 1686. godine prije nove ere) u posljednjim decenijama vladavine izdao je **zakonik sa tri stotine zakona** koji štite potrošače i male preduzetnike, posebno od prevare“ (Petković i Berberović, 2013, str. 3).

Porijeklo preduzetništva – Bliski Istok

- ✓ Specijalizacija, podjela rada, izumi, naučna otkrića, razvoj poljoprivrede, povećanje produktivnosti, razvoj sela i gradova, oslobodili su ogromne ljudske potencijale.
- ✓ Porijeklo preduzetništva i uloga i značaj preduzetnika u ukupnom razvoju ljudske civilizacije predmet je istraživanja ekonomskih historičara. Lends i drugi (Landes et al., 2010, str. 9) tvrde da se **prve organizovane poslovne aktivnosti** kakve poznajemo u moderno vrijeme javljaju na **Bliskom Istoku čak od 7. do 5. v.p.n.e.**

Termin preduzetnik – među prvima spominju asiriolozi

Asiriolozi sada široko primjenjuju termin **preduzetnik** na asirske i vavilonske tamkarum „trgovce“ od početka drugog milenijuma p.n.e. do porodica Egibi i Murashu u Vavilonu od VII do V vijeka prije nove ere, koje su kreirale nove komercijalne strategije za upravljanje imanjima i obezbjeđivanje palate i oružanih snaga.

Povrataka u budućnost: Veliki biznisi nekada su bili mali!

- Iako je to teško zamisliti, današnji giganti, velike korporacije i multinacionalne korporacije poput Apple-a, Microsofta, Meta-e (Facebook-a), Alphabet-a (Google-a), Alibabe, Amazona, Tesle, vrijedni nekoliko stotina milijardi US\$, nekada su bili mali biznisi, i počeli su svoje preduzetničke poduhvate kao mikro ili mala preduzeća.
- Mali biznis posebno je važan u zemljama u razvoju.

Značaj malog biznisa može se objasniti sljedećim činjenicama:

- male firme se **lakše prilagođavaju zahtjevima tržišta**;
- uspješnije prevazilaze nastale poremećaje u okruženju;
- mogu uspješno raditi i sa **relativno malim obimom** uloženog kapitala;
- mali biznisi su **elastičniji i fleksibilniji** u odnosu na velike biznise;
- najviše koriste **lokalne resurse**;

Značaj malog biznisa može se objasniti sljedećim činjenicama:

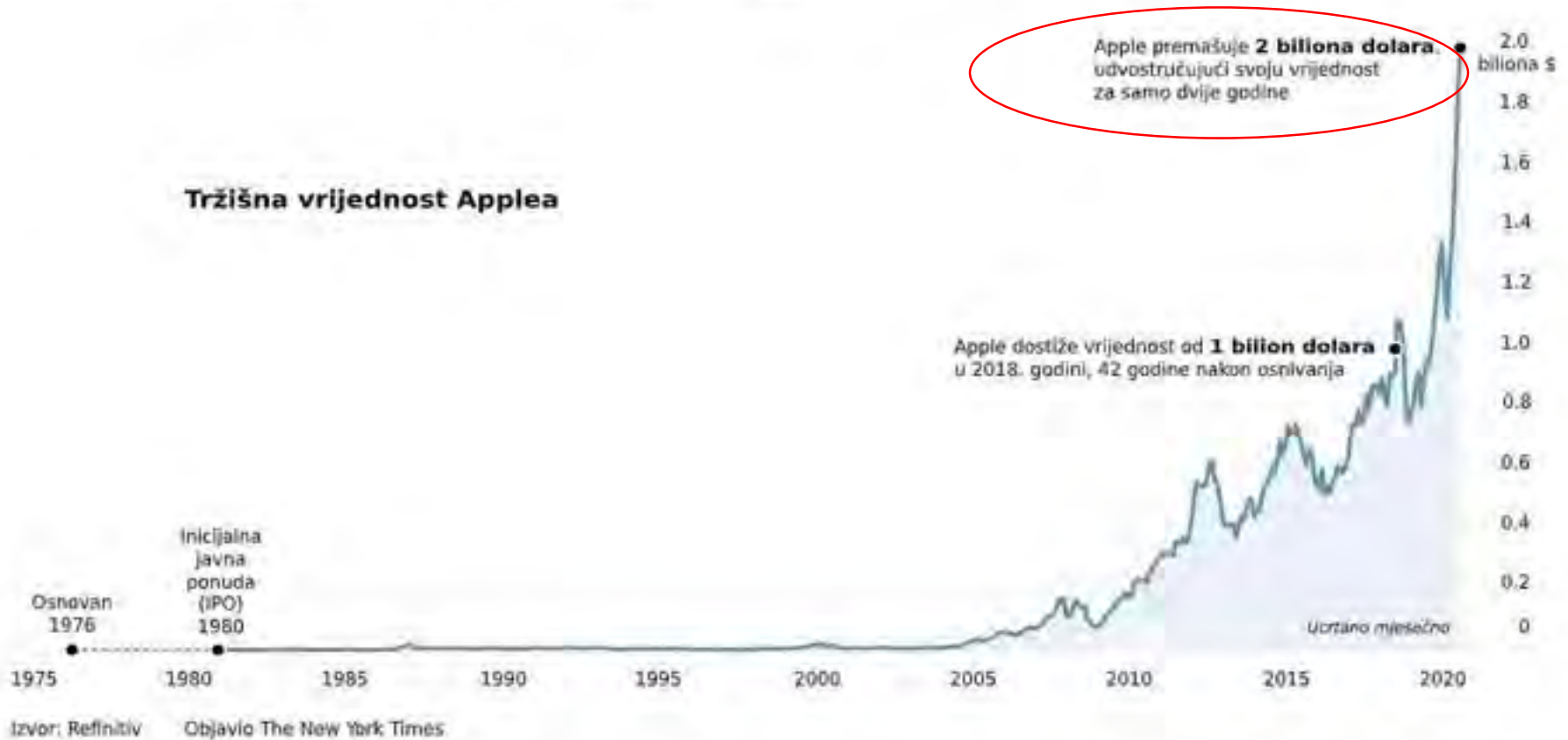

- doprinose povećanju **raznovrsnosti privredne strukture i zaposlenosti**;
- često nastaju kao **posljedica komercijalizacije inovacija**;
- relativno jednostavno ulaze i izlaze iz određenih privrednih grana;
- vrlo često su u rukama članova **uže i šire porodice** i snažno su zainteresovana za opstanak, rast i razvoj biznisa u nekoj od pravno dostupnih formi, a najčešće u formi preduzeća, to jest privrednog društva;
- kao **preduzetničke firme**, mogu da doživljavaju **eksponencijalni rast** i da budu generatori ekonomskog razvoja svake zemlje

Veliki biznisi nekada su bili mali! Kolika je vrijednost Apple-a 2020. koji je osnovan 1976. g. kao partnerski mali biznis u garaži Stiva Džobsa

Apple je prva američka kompanija koja je dostigla tu vrijednost, zapanjujući uspon koji je započeo u pandemiji.

Apple Inc (AAPL)

152.55 ↓ -1.16 (-0.75%) USD | NASDAQ | Feb 17, 16:00 150.55 ↓ -2.00 (-1.31%) After-Hours: 06:07

[Quote](#) [Performance](#) [Key Stats](#) [Financials](#) [Estimates](#) [News](#) [Events](#) [Y-Rating](#) [Valuation](#) [Multichart](#) [Fundamental Chart](#) [Scatter Plot](#) [Tech](#)

Apple Market Cap: 2.414T for Feb. 17, 2023

VIEW 4,000+ FINANCIAL DATA TYPES:

Search

ADD

BROWSE

Market Cap Chart

VIEW FULL CHART

1D 5D 1M 3M 6M YTD 1Y 3Y 5Y 10Y MAX

Apple Inc (AAPL)

177.47 ↑ +2.56 (+1.46%) USD | NASDAQ | Oct 06, 16:00 177.72 ↑ +0.25 (+0.14%) After-Hours: 20:00

[Quote](#) [Performance](#) [Key Stats](#) [Financials](#) [Estimates](#) [News](#) [Events](#) [Y-Rating](#) [Valuation](#) [Multichart](#) [Fundamental Chart](#)

Apple Market Cap: 2.775T for Oct. 6, 2023

VIEW 4,000+ FINANCIAL DATA TYPES:

Search

ADD

BROWSE

Market Cap Chart

VIEW FULL CHART

1D 5D 1M 3M 6M YTD 1Y 3Y 5Y 10Y MAX

Slika 9

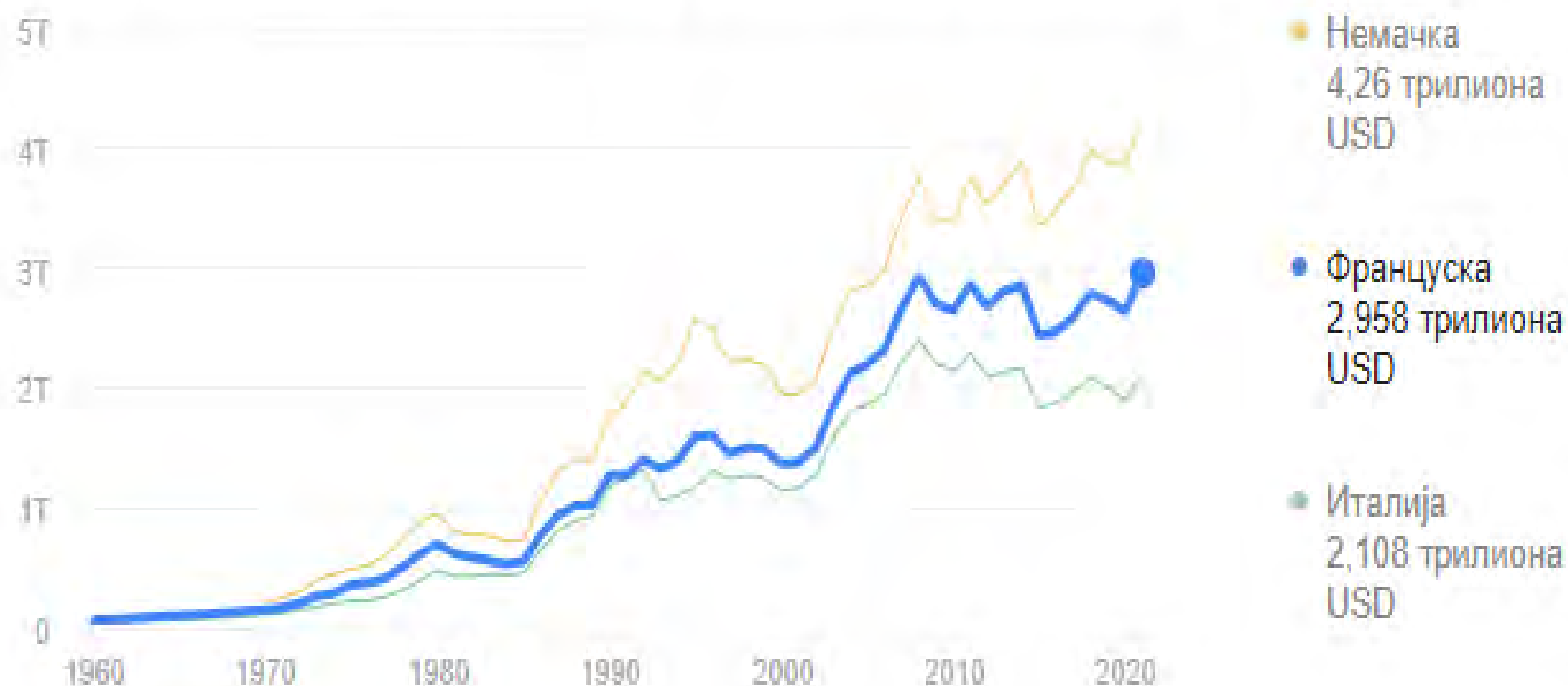
Najveće svjetske kompanije prema tržišnoj kapitalizaciji

Rank	Logo	Company Name	Market Cap	Price	Change	Chart	Country
1		Apple (AAPL)	\$2.315 T	\$146.37	+ 0.73%		USA
2		Microsoft (MSFT)	\$1.866 T	\$250.81	- 1.84%		USA
3		Saudi Aramco (2222-SR)	\$1.863 T	\$8.47	- 0.63%		S. Arabia
4		Alphabet (Google) (GOOG)	\$1.178 T	\$92.13	+ 1.79%		USA
5		Amazon (AMZN)	\$939.06 B	\$91.64	- 0.58%		USA
6		Berkshire Hathaway (BRK-B)	\$676.37 B	\$307.72	- 1.02%		USA
7		Tesla (TSLA)	\$601.46 B	\$190.09	- 6.25%		USA
8		NVIDIA (NVDA)	\$580.11 B	\$232.79	+ 2.56%		USA
↕ 9		TSMC (TSM)	\$462.07 B	\$89.10	- 0.77%		Taiwan
↓ 10		Visa (V)	\$460.35 B	\$219.03	+ 0.31%		USA

Bilješke. Na slici su predstavljene najvrijednije javne kompanije u 2023. godini. Slika je preuzeta 02.03.2023. godine sa <https://companiesmarketcap.com/>.

Француска / Бруто друштвени производ

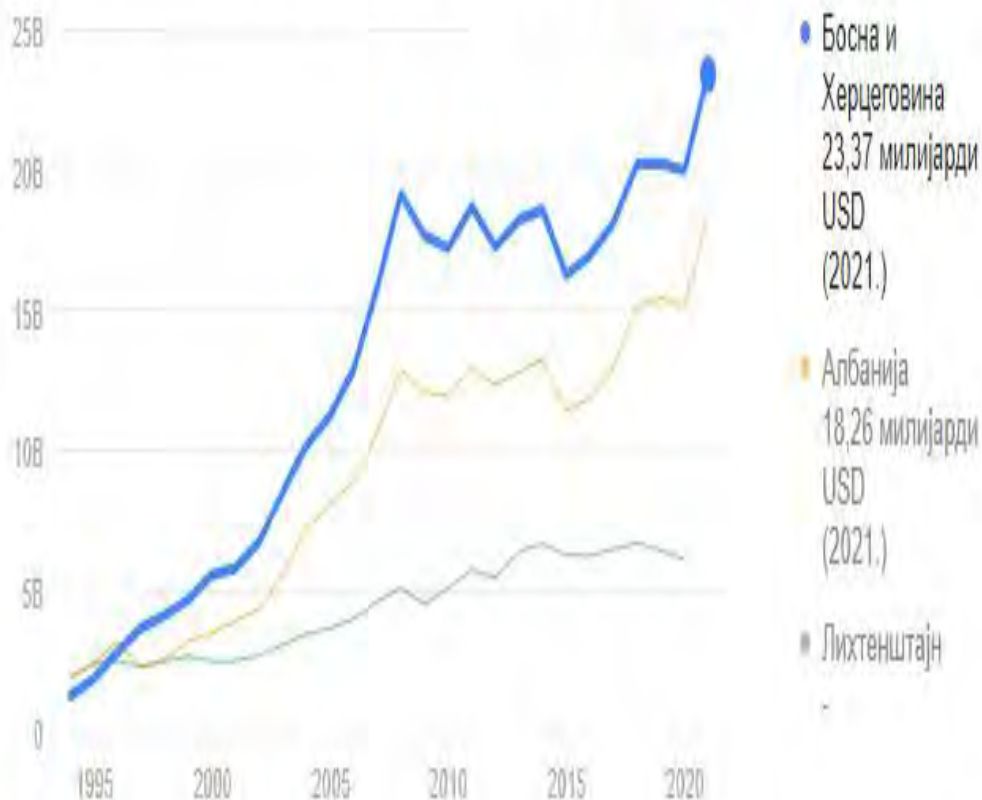
2,958 трилиона USD (2021.)

Извори обухватају: Светска банка

Повратне информације

23,37 милијарди USD (2021.)

Извори обухватају: Светска банка

Повратне информације

Босна и Херцеговина

Држава, Балканско полуострво

Босна и Херцеговина, држава је у југоисточној Европи, на Балканском полуострву. Претежно је планинска земља. Заузима површину од 51.209,2 km². На сјеверу, западу и југу се граничи са Хрватском, на југоистоку са Црном Гором, а на истоку са Србијом; код Неума — дужином обале од 21,2 km — излази на

Porijeklo termina preduzetnik

- Glavni „krivci“ za formiranje malih biznisa i za dalji rast i razvoj biznisa su preduzetnici.
- Riječ preduzetnik, “entrepreneur”, francuskog je porijekla (*entreprendre*) te, doslovno prevedena, znači “onaj koji uzima između” ili “ići između”

- „Prema Kasonu (Cassonu, 1987) pretpostavlja se da je u ekonomiju termin preduzetnik uveo Ričard Kantilo (Richard Cantillon) 1755. godine“
- Prema Vikamu (Wickhamu, 2006, str. 34) „najčešći tipovi preduzetnika sa kojima se susrećemo su oni koji planiraju da započnu novi poduhvat, tzv. **preduzetnici u nastajanju** (nascent, engl.) ili oni koji vode samostalan biznis - **individualni preduzetnici**“. I jednim i drugim, osim kreativnosti, habrosti i spremnosti da uđu u rizični preduzetnički poduhvat, neophodno je i podsticajno okruženje i podrška države i šire društvene zajednice

Koja je razlika između rizika i neizvjesnosti?

- ❑ **Rizik** postoji kada su ishodi akcija nepoznati, ali se ishodi mogu predvidjeti sa izvjesnim stepenom vjerovatnoće.
- ❑ Za razliku od rizika, **neizvjesnost** postoji kada se **ne može utvrditi vjerovatnoća nastanka ishoda**.

- ✓ Kako se samo **rizik**, a ne i neizvjesnost, **može osigurati**, po tom shvatanju **nije svako ko posluje preduzetnik ako rizik posla može prenijeti na osiguravajuće društvo ili na drugi način osigurati**.
- ✓ Preduzetnik je osoba koja je spremna da prihvati preostali rizik, odnosno rizik koji se ne može prenijeti na druge.

Preduzetnici - definicija

- Predstavnik Austrijske škole ekonomije, Jozef Šumpeter (Schumpeter, 1934) je pisao da je funkcija preduzetnika **da reformiše ili revolucionarizuje obrasce proizvodnje**. Oni to rade **eksploatacijom inovacija**, ili više generalno, mogućnostima neisprobane tehnologije za proizvodnju novih proizvoda **ili proizvodnju starih, ali na novi način**, otvarajući mogućnosti novih izlaza za proizvode, reorganizujući industriju, **preduzetnik kreira vrijednost kroz inovaciju**. (Deakins & Freel, 2012, str. 4)

- „Jedan od osnivača takozvane čikaške škole u ekonomiji - Frenk Hineman Najt (Knight, 1921), na temeljima učenja francuskih ekonomista pokušava **preduzetnika da definiše kao osobu koja spremno preuzima rizik i ostvaruje profit**:
- ***kao nagradu za rizik*** (slučajevi s predvidivom vjerovatnoćom i mogućnošću osiguranja),
- i ***kao nagradu za neizvjesnost*** (slučajevi s nepredvidivom vjerovatnoćom i nemogućnošću osiguranja).

Inovatori i preduzetnici međusobno se razlikuju!

- ❑ **Inovator stvara nešto novo.** Preduzetnik prikuplja i integriše sve potrebne resurse – novac, ljude, poslovni model, strategiju i spremnost na rizik – **kako bi pretvorio inovaciju u održiv poslovni poduhvat** (Barringer & Ireland, 2016).
- ❑ Nikola Tesla (1856 – 1943) je bio naučnik svjetskog glasa, izumitelj, inovator, ali **nije imao karakteristike**, a vjerovatno ni želju da bude preduzetnik.
- ❑ Međutim, njegovi izumi inspirisali su veliki broj preduzetnika da pokrenu vlastite projekte, bazirane na Teslinim, ili izumima ili idejama drugih.
- ❑ Npr. Tomas Edison (1847 – 1931), sa više od 1000 patenata, bio je preduzetan i osnovao je 1876. laboratoriju za tehnička istraživanja u Menlo Parku nedaleko od New Yorka. Ali prema Edisonu, on nikada nije imao niti jednu ideju. „**Moji takozvani izumi već su postojali u okruženju – izvadio sam ih**“

Nikola Tesla & Thomas Edison

Kako možemo definisati preduzetništvo? Iako ne postoji jedinstveno shvatanje preduzetništva, izdvojili smo dvije definicije.

Prema Baringeru i Ajrlandu (Barringer & Ireland, 2016, str. 7),
„**preduzetništvo je definisano kao proces** u kojem pojedinci **tragaju za prilikama bez obzira na resurse** koje trenutno kontrolišu u svrhu eksploatacije budućih roba i usluga“

Ilon Mask i Džef Bezos

Škrtić i Mikić (2011, str. 5) zaključuju:

...da je preduzetništvo **posebna privredna funkcija, različita od vlasničke ili upravljačke** ili, možda još bolje rečeno: skup više međusobno povezanih funkcija usmjerenih na ***pokretanje novih poslovnih inicijativa s ciljem očekivanja natprosječnih prihoda.***

To, zapravo, znači da se **preduzetništvo bitno razlikuje od profesionalnog upravljanja rutinskim privrednim djelatnostima** u relativno stabilnim uslovima poslovanja.

Preduzetništvo je, u stvari, uvijek viši stepen sposobnosti **da se uoči izvrsna prilika za mogući poslovni uspjeh i u njoj učestvuje**, te preduzetnička odlučnost da se uđe u akciju i kad je preduzetnički rizik izuzetno visok.

Preduzetnike dijelimo na:

- a) preduzetnike koji iskorišćavaju uočene prilike (**preduzetnici mogućnosti**) i na **preduzetnike iz nužde**,
- b) preduzetnike u velikim korporacijama (**intrapreduzetnike**),
- c) **društvene** (socijalne) preduzetnike,
- d) preduzetnike koji ulaze iz poduhvata u poduhvat (**serijske preduzetnike**),
- e) preduzetnike koji ulaze u raznovrsne poslovne poduhvate (**portfolio preduzetnike**).
- f) Srećemo se sa **tradicionalnim preduzetnicima** (preduzetnicima u malima biznisima, zanatlije), i sa
- g) **preduzetnicima u neprofitnim** (nevladinim) organizacijama.

- Zajedničko svim gore navedenim tipovima preduzetnika je *strast i želja za promjenama, spremnost da se djeluje i ne oklijeva, često u uslovima povećanog rizika i neizvjesnosti, **eksploatišući inovacije** timskim radom, stvarajući novu vrijednost koja će biti prihvaćena na tržištu.*

Preduzetnici su „heroji“ razvoja nacionalnih ekonomija i zaslužuju takav tretman

- Čak i najveća naučna otkrića, bilo da se radi o otkrićima iz takozvanih naučno-tehnoloških revolucija (Drucker, 1985), ili gotovo svakodnevnih pronalazaka pojedinaca, istraživačkih odjeljenja preduzeća ili vladinih istraživačkih institucija, **ukoliko se nisu mogla komercijalizovati**, ostajala su u formi nacрта, zapisa ili na policama laboratorija i garaža.
- Bez preduzeća, **većina invencija i inovacija ne bi ugledala svjetlo dana**. U nekim aspektima, preduzetništvo se smatra suštinom dinamike u savremenom kapitalizmu, tako da autori već koriste termin **preduzetničko društvo** (Audretsch, 2007).

Neophodno je da uspostavimo preduzetničko društvo u kojem će inovacije i preduzetništvo biti normalna, postojana i kontinuirana pojava

- Peter Draker (Peter Drucker) -

Preduzetništvo je ključni pokretač društvenog zdravlja i bogatstva i zastrašujući pokretač ekonomskog rasta

- **Promoviše inovacije** potrebne ne samo za iskorišćavanje novih prilika, promociju produktivnosti i stvaranje zaposlenja, **već i za pomoć u rješavanju nekih od najtežih izazova u društvu**, kako navode ciljevi održivog razvoja Ujedinjenih nacija (United Nations Sustainable Development Goals - SDGs) (GEM, 2020).

- Prema visoko uticajnoj studiji Dejvida Birča (Birch, 1979) kako navodi Landstrom (2005), MSP su velikim dijelom odgovorna za kreiranje novih radnih mjesta, a i dodatna istraživanja su isticala visok nivo inovativnosti MSP.
- Ovi podaci šokirali su mnoge, naročito ekonomiste, **jer je bilo kontradiktorno sa njihovim ranijim teorijama ekonomije obima**. Preduzetništvo je postalo motorom ekonomskog i socijalnog razvoja u cijelome svijetu (Audretsch et al., 2006).

1.2. Preduzetnik i preduzetništvo: varijeteti pristupa definisanja

- Na koji način između velikog broja ljudi predvidjeti ko će postati preduzetnik ili preduzetnica?
- Koja su ponašanja tipična za uspješnog preduzetnika?
- Da li su lične karakteristike i motivacija dovoljan preduslov da neko postane preduzetnik ili su bitni i faktori užeg i šireg društvenog okruženja?
- Ovo su pitanja čiji odgovori će djelimično biti ponuđeni narednim predavanjem.
- Gdje i kako sebe vidite 2028. godine?

www.slido.com

#23345

Preduzetništvo je različito tretirano kroz vijekove i glavne ekonomske paradigme

1.2.1. Doprinos ekonomskih teoretičara razvoju preduzetništva

- ❑ Pojam preduzetništvo sreće se još u **srednjem vijeku** i od tada se značenje ovog pojma mijenjalo i razvijalo.
- ❑ Najstarije shvatanje preduzetničke funkcije vezuje se za **posredovanje u trgovini**. Po takvom shvatanju i Marko Polo, mletački trgovac-avanturista i vjerovatno najpoznatiji svjetski putnik, mogao bi se nazvati preduzetnikom.

Marko Polo – srednjevjekovni preteča preduzetnika

Kao *onaj koji ide između*, Marko Polo bi potpisao ugovor s osobom koja je imala novac (preteča današnjem rizičnom kapitalisti) kako bi prodao svoja dobra.

Uobičajeni takav ugovor omogućavao je zajam trgovcu-pustolovu s 22,5 % kamate, uključujući osiguranje. Dok je **kapitalist bio pasivni nosilac rizika**, trgovac-pustolov preuzimao je aktivnu ulogu u trgovanju, **noseći fizički i emocionalni rizik**. Kada bi trgovac-pustolov uspješno prodao dobra i završio putovanje, dobit se dijelila, pri čemu je kapitalist dobivao većinu (do 75%), a trgovac-pustolov preostalih 25% (Hisrich et al., 2011, str. 5).

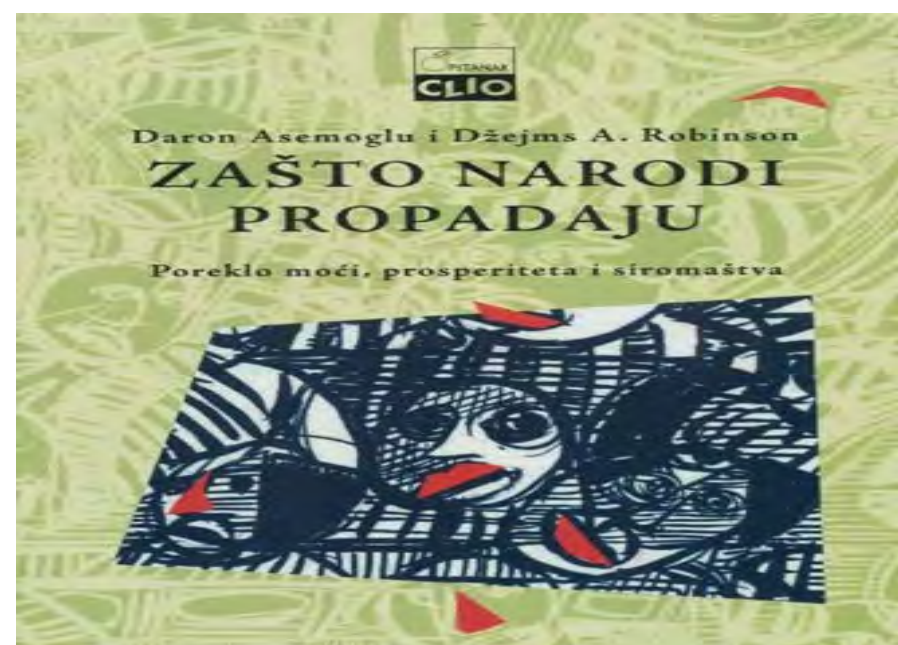
Zadatak 1: *Commenda* u Veneciji – pročitati i diskutovati

Kratki prikaz o nastanku nove klase u Veneciji u XIII i XIV vijeku – klasi preduzetnika

Zadatak: Pročitati odlomak iz knjige „Zašto narodi propadaju – Poreklo moći, prosperita i siromaštva“ i odgovorite zajedno u parovima u razgovoru sa kolegicom ili kolegom na pitanja za diskusiju

Asemoglu i Robinson (2012, str.169-170) u svojoj knjizi pišu o ulozi preduzetnika:

Jedan od ključnih faktora ekspanzije Venecije bio je niz ugovornih inovacija koje su doprinosile znatno većoj inkluzivnosti ekonomskih institucija. Među njima najpoznatija je bila *commenda*, rudimentarni oblik akcionarske kompanije koja je bila ograničena samo na trajanje jedne trgovačke misije. *Commenda* je podrazumijevala dva partnera, jednog „sedentarnog“ koji je ostajao u Veneciji, i drugog koji je putovao. Sedentarni partner je obezbjeđivao finansiranje poduhvata dok je onaj koji je putovao pratio robu. Veliki dio uloženog kapitala obično je poticao od sedentarnog partnera. Mladi preduzetnici koji nisu posjedovali bogatstvo, mogli su da se bave trgovinom tako što su putovali s robom. To je bio osnovni put ka višim društvenim slojevima. Gubitke na tim putovanjima partneri su dijelili u skladu sa uloženim kapitalom. U slučaju ostvarivanja profita, dijeljen je na osnovu dvije vrste *commenda* ugovora. Kod jednostranog ugovora, sedentarni trgovac obezbjeđivao je 100% kapitala i dobijao je 75% profita. Kod dvostranog ugovora, sedentarni trgovac obezbjeđivao je 67% kapitala i dobijao je 50% profita. Proučavanjem zvaničnih dokumenata, dobija se predstava koliko su snažno sredstvo napredovanja na društvenoj ljestvici bili ugovori zasnovani na *commenda*: ti dokumenti obiluju novim imenima, ljudima koji prije toga nisu pripadali mletačkoj eliti.

dobija se predstava koliko su snažno sredstvo napredovanja na društvenoj ljestvici bili ugovori zasnovani na *commenda*: ti dokumenti obiluju novim imenima, ljudima koji prije toga nisu pripadali mletačkoj eliti.

Pitanja za diskusiju:

1. Koji je bio jedan od ključnih faktora ekspanzije Venecije u srednjem vijeku?
2. Šta je *Commenda*? Kako funkcionišu akcionarska društva u XXI vijeku?
3. Koja je bila obaveza sedentarnog partnera i *Commendi*?
4. U slučaju ostvarivanja profita, dijeljen je na osnovu dvije vrste *commenda* ugovora. Koliki iznosi od dobiti u % su dijeljeni između sedentarnog partnera i preduzetnika.

Faktori razvoja preduzetništva

Međunarodna trgovina, izgradnja inkluzivnih ekonomskih institucija i razvoj političkog pluralizma, koji je umanjivao moć vladara uz smanjenje mogućnosti monopola i centralizacija države, bili su faktori rađanja novih uticajnih nosioca kreativne destrukcije i inovacija – preduzetnika (Acemoglu & Robinson, 2012).

U ranom XVI vijeku u Francuskoj preduzetnicima su nazivane osobe koje su organizovale i vodile vojne ekspedicije.

XVII vijek

- ❑ U XVII vijeku preduzetnicima su smatrane osobe **koje izvode i upravljaju većim građevinskim projektima**. U tim projektima preduzetnici nisu snosili rizik, već su samo **upravljali resursima koje su dobili od države**.
- ❑ Međutim, do polovine XVII vijeka, francuski ekonomisti počinju da upotrebljavaju izraz “preduzetnik” za osobe koje djeluju u **ekonomskoj oblasti** i koje uvode **inovacije** podnoseći **rizik i neizvjesnost** (Peterson, 1984)

Rizik i neizvjesnost sticanja profita

Preduzetnici su najčešće stupali u ugovorne odnose sa državom, obavezujući se da će po **utvrđenoj cijeni** isporučiti ugovorene proizvode ili izvršiti ugovorene usluge.

Stoga su preduzetnici **snosili sav rizik promjene nabavnih cijena**, budući sa su prodajne cijene bile uglavnom utvrđene, prisvajajući ili podnoseći cijeli ostvareni profit ili gubitak.

XVII vijek - Ričard Kantilo (Richard Cantillon, 1680 - 1734)

Jednu od prvih teorija preduzetništva razvio je 18. vijeku Ričard Kantilo (**Richard Cantillon, 1680 - 1734**). Kantilo je razlikovao tri društvene klase:

- 1) *Zemljovlasnike,*
- 2) ***Preduzetnike, i***
- 3) *ljude sa platom.*

Preduzetnici mogu imati različita zanimanja, kao što su zakupci, zanatlije, trgovci na veliko i malo, manufakturisti i sl., ali je svima **zajedničko da snose rizik**, jer "... plaćaju određenu cijenu, prema mjestu u kojima ih kupuju (namirnice, materijale i sl.), da bi ih ponovo prodali na veliko ili malo po neizvjesnoj cijeni".

XVIII vijek – francuski fiziokrati

- U drugoj polovini 18. vijeka francuski fiziokrati, kao npr. osnivač škole *fiziokrata* Fransoa Kenej, (**Francois Quesnay, 1694 – 1774**) nazivali su **poljoprivredne ratare preduzetnicima.**

- Kako su fiziokrati smatrali da **čist prinos postoji samo u poljoprivredi**, jer samo u poljoprivredi proizvedeno bogatstvo premašuje utrošeno bogatstvo, može se zaključiti da su fiziokrate preduzetnike smatrali ključnim ekonomskim akterima.
- Istoričari ekonomske misli generalno smatraju da su fiziokrati bili osnivači "prvog strogo naučnog sistema ekonomije" (Neill, 1949).

XVIII vijek – francuski fiziokrati

- ❑ U oblasti poljoprivrede Nikola Bodo (**Nicolas Baedae, 1730 – 1790**) istakao je **preuzimanje rizika i inovativnosti** kao bitne karakteristike preduzetnika, dok je Žak Tirgo (**Jacques Turgot, 1727 – 1781**) govorio o preduzetniku u oblasti proizvodnje **kao osobi koja rizikuje kapital**.
- ❑ Prije nego što su fiziokrati popularizovali pogrešnu doktrinu da je poljoprivreda jedini izvor bogatstva, **Monteskje** (Charles-Louis de Secondat Montesquieu, 1689 – 1755) je učio *da su industrija i trgovina podjednako značajni kao izvori prosperiteta*. **Preduzetništvo i štedljivost bili su ključni sastojci ekonomskog rasta**.

PHYSIOCRACY

Begins in 1756

XVIII i XIX vijek - poljoprivredne i industrijske revolucije

- “Međutim, poljoprivredne i industrijske revolucije XVIII i XIX vijeka konačno su proizvele **modernu višestruku sliku preduzetnika**. Kako su **vladari postepeno podvrgavani ustavnim ograničenjima svoje moći**, a *imovinska prava postala sigurnija unutar nacionalnih država*, **preduzetnička energija bila je oslobođena**, bez presedana, istorijski posmatrano”.
(Ricketts, 2008, str.36)

XVIII vijek - Prva industrijska revolucija

- Prva industrijska revolucija dovodi početkom XVIII vijeka do radikalnih promjena u svim sferama života.
- Preduzetnici se pojavljuju kao **lideri promjena**, i uz **kapitaliste koji finansiraju preduzetničke poduhvate** (često su i kapitalisti istovremeno i preduzetnici) dovode do ubrzane industrijalizacije i društveno-ekonomskog napretka u zemljama koje su osjetile efekte komercijalizacije inovacija.

Prva industrijska revolucija

Prva industrijska revolucija je počela sa otkrićem parne mašine (1769, Džejms Vat) čime je došlo do smjene ručne sa mašinskom proizvodnjom.

Masovna proizvodnja i upotreba parnih mašina krajem XVIII i početkom IX vijeka radikalno je promijenila tadašnje političke i privredne sisteme u većini zemalja svijeta.

Prva industrijska revolucija - karakteristike

- ✓ Znatno povećana produktivnost (fabrike, rudnici, saobraćaj)
- ✓ Potreba za sirovinama i energentima – ratovi i kolonizacije
- ✓ Tranzicija iz feudalnog u moderno građansko društvo
Industrijalizacija i urbanizacija
- ✓ Agrarna revolucija

Otkrića koja su promijenila svijet

1807. Robert Fulton – Parobrod

1837. Morzeova azbuka – telegraf

1852. Prva željeznička pruga na svijetu u Engleskoj

1858. Položen podmorski telegrafski kabal između SAD i Evrope

1814. Prva parna lokomotiva - Džordž Stivenson

XVIII vijek vijek - Eksternalije vs napredak

Iako je u tom periodu došlo do brze urbanizacije, zloupotrebe radničkih, ženskih i dječijih prava, kolonijalnih ratova za resurse, povećanja zagađenja planete Zemlje, ipak su **pozitivni efekti razvoja preduzetništva i inovacija znatno** većih od negativnih eksternalija.

Druga industrijska revolucija

1887. Nikola Tesla je izumio motor na izmjeničnu struju.

Teslin pronalak višefazne struje i transformatora omogućio je jeftino prenošenje električne energije na veliku udaljenost i njezinu masovnu primjenu

Druga industrijska revolucija

1896. Rudlof Dizel je izumio motor koji pokreće nafta.

1908. Henri Ford je započeo serijsku proizvodnju T modela automobila.

Razvoj automobilske i mašinske industrije, elektrotehnike, petrohemijske, aviona, radio i TV.

Treća industrijska revolucija

Počinje u drugoj polovini 20-og vijeka u danas najrazvijenijim zemljama (SAD, EU i Japan).

Glavne karakteristike:
“visoke tehnologije”,
bioinženjering,
robotika,
nuklearna energetika,
kosmotehnologija,
mikroelektronika,
automatizacija proizvodnje.

Google™

Globalno tržište, Internet, IKT

4. industrijska revolucija - sada!

vještačka inteligencija,
robotika,
autonomna vozila,
3D štampanje,
nanotehnologija,
biotehnologija,
nauka o materijalima,
skladištenje energije,
kvantno računanje.

Vratimo se u XVIII vijek – preduzetnik vs kapitalista

U 18. vijeku dolazi do sve jasnijeg odvajanja preduzetnika, **kao osoba koje pokreću poslovne poduhvate**, od kapitalista ili pasivnih investitora, kao osoba koje imaju kapital.

Ovom odvajanju pogodovala je **ubrzana industrijalizacija i veliki broj tehničkih inovacija**.

XIX vijek - Žan Baptist Sej- Jean-Baptiste Say (1767 – 1832)

- ✓ Svjestan različitih uloga koje imaju preduzetnici i kapitalisti, Žan Baptist Sej 1803. godine **prvi** ističe **razliku između profita koji ostvaruju preduzetnici od profita koji ostvaruju kapitalisti.**
- ✓ Po Seju preduzetnik najčešće ulaže **svoj ili pozajmljeni kapital**, a da bi uspio u poslu, on mora da ima sposobnosti:
  - ✓ da procjenjuje,
  - ✓ da bude istrajan, i
  - ✓ da posjeduje znanje, kako o svijetu u kome posluje, tako i o poslu.

DEFINICIJA PREDUZETNIŠTVA – Jean-Baptiste Say (1767 – 1832)

Definicija koju je Sej dao 1818. godine danas se smatra **klasičnom** i po toj definiciji **preduzetnik je agent** koji “...**povezuje** sredstva za proizvodnju i koji **u vrijednosti proizvoda** obezbjeđuje ... **reprodukciju** ukupnog kapitala koji je zaposlio, i **vrijednost zarada, kamate, i rente koju plaća**, kao i **profit koji mu pripada**”

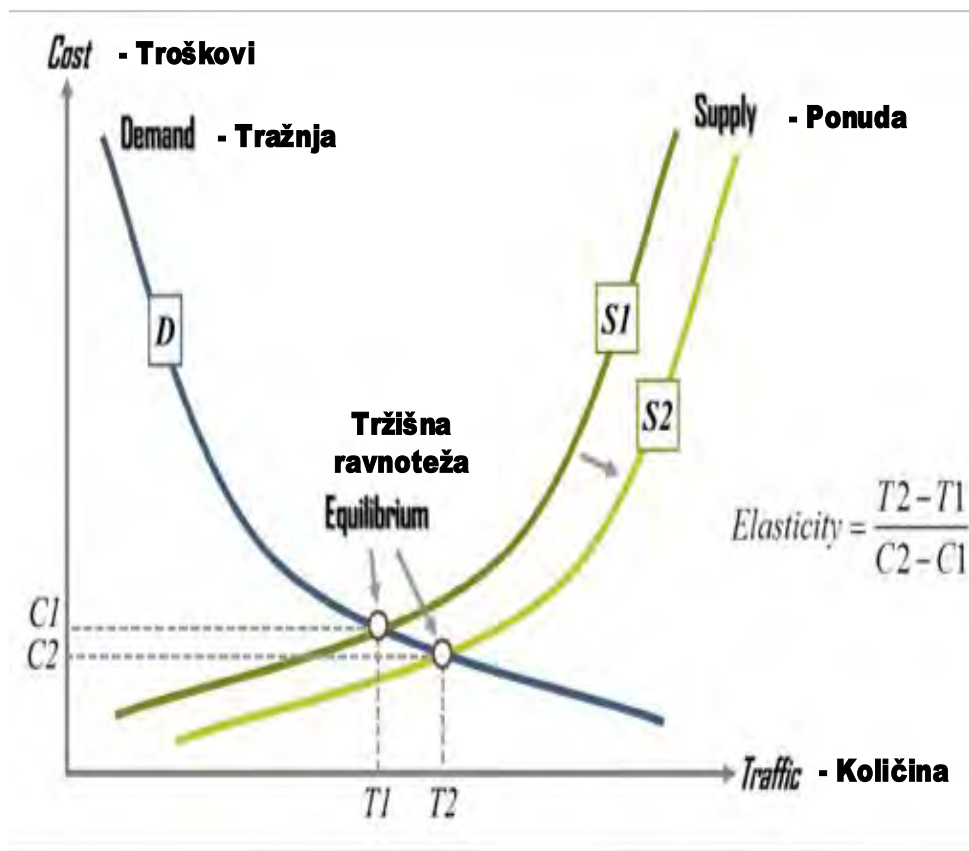
Sej o preduzetnicima piše:

„Pozvan je da sa podnošljivom tačnošću **procijeni važnost određenog proizvoda, vjerovatnu količinu tražnje** i sredstava za proizvodnju: odjednom mora da zaposli veliki broj ruku; kod drugog kupite ili naručite sirovinu, okupljate radnike, pronađete potrošače i u svakom trenutku strogo pazite na red i ekonomiju; jednom riječju, **on mora da posjeduje umjetnost nadgledanja i upravljanja**“. On mora biti **spreman da preuzme „određeni stepen rizika“** i uvijek postoji „šansa za neuspjeh“, ali kada je uspješan, „ova klasa proizvođača...akumulira najveće bogatstvo“(Say 1971 [1880], 329–32).

XVIII vijek – Klasična ekonomska teorija

Za razliku od francuskih autora koji su isticali značaj preduzetnika i pravili razliku između preduzetnika i kapitaliste, kao i između profita i kamate, engleski ali i drugi klasični i neoklasični ekonomisti u svojim ekonomskim učenjima **nisu davali značaj preduzetniku i preduzetništvu.**

XVIII i XIX vijek – Klasična ekonomska teorija

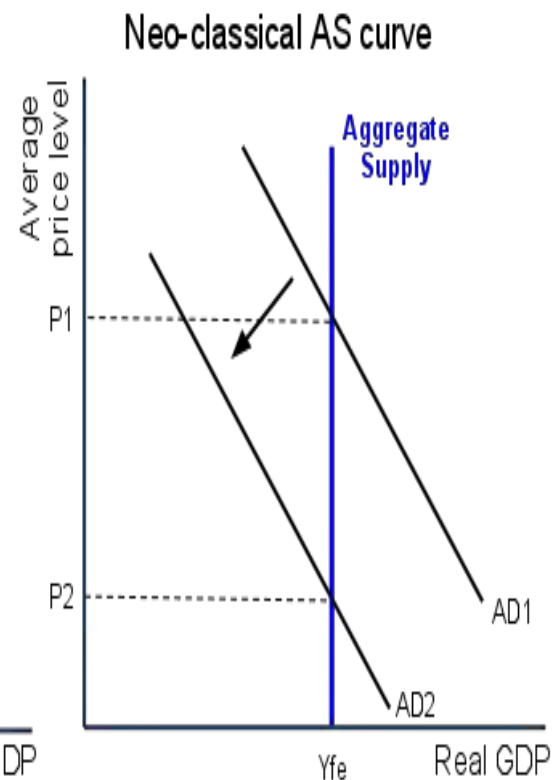
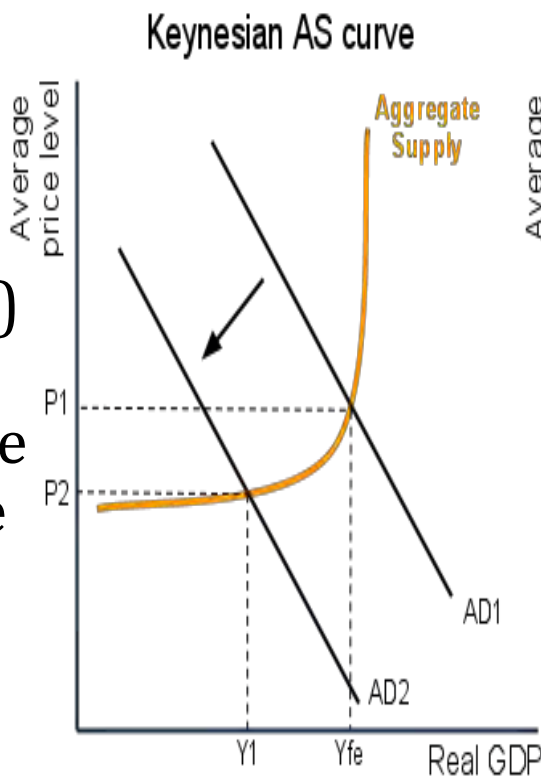
- Za Adam Smitha (1723 – 1790) rodonačelnika *klasične škole* ekonomske misli, **najznačajniji ekonomski akteri su kapitalisti.**
- Kapitalisti, po Smitu, su vlasnici-menadžeri preduzeća i oni kombinujući faktore proizvodnje – zemlju, rad i kapital u industrijskom preduzeću, stvaraju vrijednost.

THE
"INVISIBLE
HAND,"
BY
ADAM SMITH.

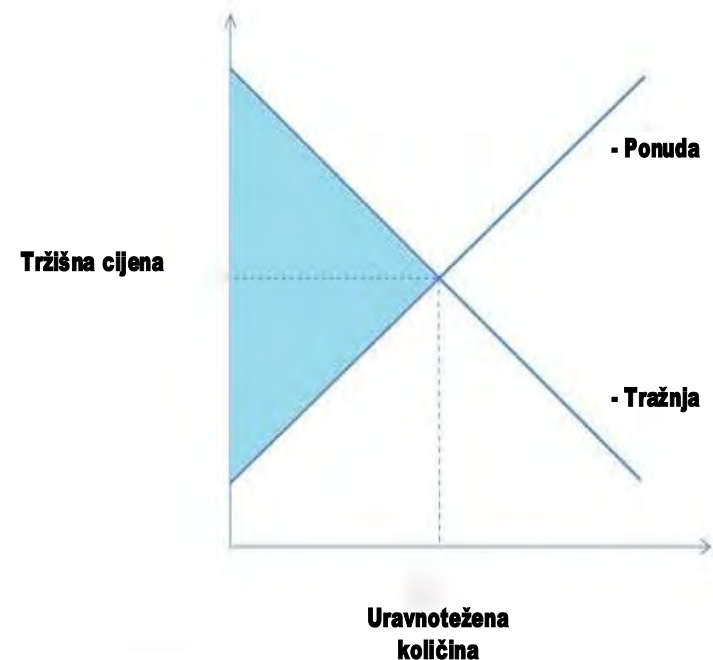
Kasni XIX i XX vijek - Neoklasična ekonomska teorija

- U kasnom XIX vijeku **Leon Valras** (Leon Walras, 1834-1910), i **Alfred Maršal** (Alfred Marshall, 1842 – 1924) nezavisno jedan od drugog, razvili su slične matematički rigorozne modele kapitalističke privrede, čime su postavili osnove **neoklasične ekonomske teorije**.

Kasni XIX i XX vijek - Neoklasični model privrede

- ❑ Osnovna karakteristika neoklasičnog modela privrede je da se tržište sastoji **od velikog broja kupaca i prodavaca** čiji međusobni odnosi dovode do izjednačavanja ponude i tražnje, odnosno do stanja tržišne ravnoteže.
- ❑ Stanje ravnoteže postiže se promjenom cijena, koje, u zavisnosti od toga da li je ponuda veća od tražnje ili je tražnja veća od ponude, opadaju ili rastu djelujući time na izjednačavanje ponude i tražnje.
- ❑ Po neoklasičnom modelu privrede, **normalno stanje je tržišta ravnoteža**, koja se povremeno narušava, ali se djelovanjem tržišnog mehanizma ravnoteža ponovo uspostavlja.

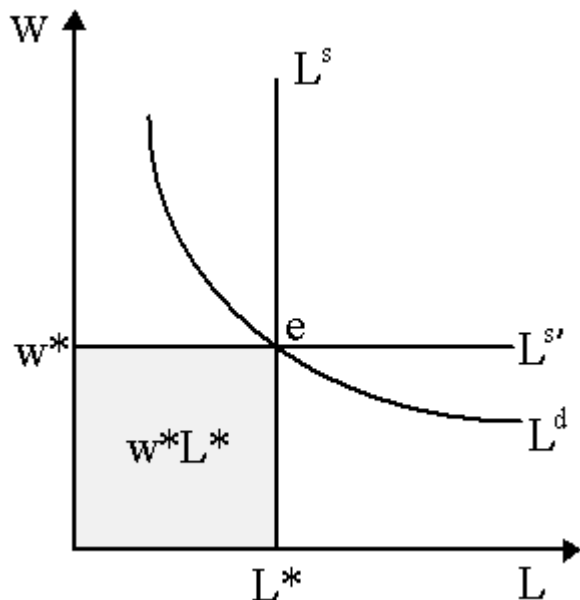
Neoklasična teorija preduzeća

- ❑ Jasno je da u takvom sistemu **nema mjesta za** nemjerljiv i nepredvidiv fenomen kao što je **preduzetništvo**.
- ❑ Reći, npr. da je *preduzetnički profit (dobit) nagrada za preuzimanje rizika*, značilo bi da u ekonomskom sistemu postoji neizvjesnost, a to bi u okvirima ove teorije zapravo značilo **odsustvo odgovarajućeg teorijskog objašnjenja**.

- ❑ Preduzeće se u neoklasičnoj teoriji shvata veoma pojednostavljeno, **kao tehnička jedinica** koja proizvodi dobra.

Neoklasična teorija preduzeća

Pri tom, racionalno djelovanje podrazumijeva **striktnu maksimizaciju profita preduzeća**, koja se ostvaruje uz primjenu marginalnog pravila o **jednakosti marginalnog prihoda i marginalnih troškova**.

- ❑ Slično kao i u neoklasičnom modelu privrede, u neoklasičnoj teoriji preduzeća **nema pravog preduzetnika**, jer ova teorija polazi od pretpostavke da donosioci odluka **poznaju sve alternative djelovanja** i da su im **poznate sve posljedice izabranih pravaca djelovanja**.
- ❑ Neoklasična teorija pretpostavlja da preduzetnik, koji je istovremeno i menadžer i vlasnik preduzeća, **raspoláže svim neophodnim informacijama** za racionalno djelovanje, odnosno da on poznaje funkciju tražnje, proizvodnu funkciju i funkciju troškova.

Neoklasična teorija preduzeća

- ❑ Pored pretpostavki na kojima je počivala neoklasična teorija, zanemarivanju značaja preduzetništva i uloge preduzetnika doprinijela je i struktura preduzeća sredinom 19. vijeku.
- ❑ U to vrijeme privredom su dominirala mala i srednja preduzeća, odnosno **od strane vlasnika neposredno kontrolisana** preduzeća.

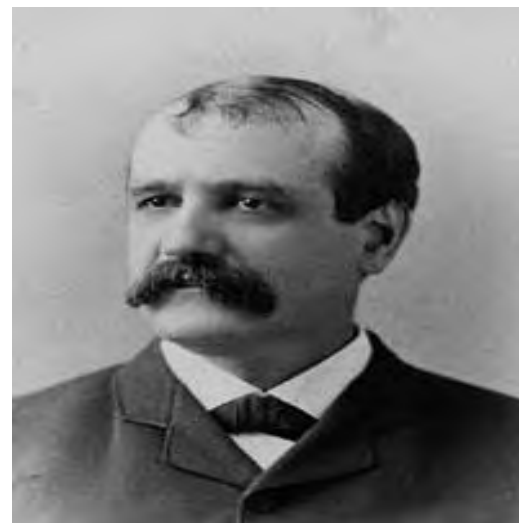
- ❑ Sa rastom preduzeća dolazi do **odvajanja vlasništva od kontrole**, a time i do sve jasnijeg ispoljavanja preduzetničke funkcije.

XIX vijek - Frensis Voker (Francis A. Walker, 1840 – 1897)

- ❑ Prvi koji je među američkim ekonomistima 1876. godine jasno istakao ulogu preduzetnika i ukazao na **razdvajanje preduzetnika od kapitaliste** je Frensis Voker.
- ❑ Preduzetnika Voker naziva **inženjerom industrijskog progressa** i najvažnijim faktorom proizvodnje.

Voker jasno ističe **razliku između profita i kamate**, odvajajući **kamatu koju vlasnici kapitala dobijaju za sredstva koja obezbjeđuju preduzetnicima od profita koje preduzetnici ostvaruju** po osnovu svojih upravljačkih sposobnosti.

Frenk Hajnmen Najt (Frank Hyneman Knight, 1885 – 1972) – Čikaška škola ekonomije

Upravo je Najt (Knight, 1921) predložio **dekonstrukciju maršalijanskog poslovnog menadžera i istakao preduzetnički element**. Polazeći od tvrdnje da u Valrasovoj (Walras) savršenoj konkurentnoj ravnoteži nije postojao profit, slijedilo je da su **čisti profiti bili povezani sa postojanjem neravnoteže**.

Za Najta, profit se nije odnosio na rizik, **već na neizvjesnost**. Nesigurna situacija bila je ona u kojoj vjerovatnoće nisu mogle biti dodijeljene rezultatima, tako da donošenje odluka nije bilo moguće modelirati u smislu neoklasične optimizacije (Ricketts, 2008).

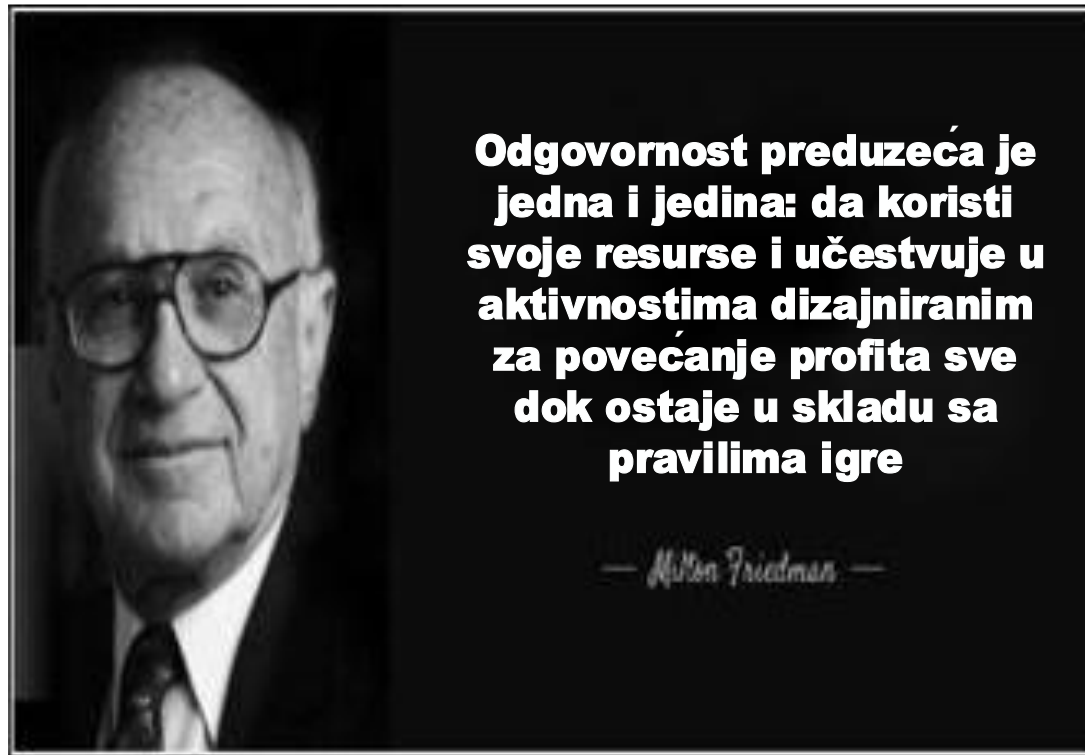

Milton Fridman (Milton Friedman)

Fridman se smatra jednim od najuticajnijih ekonomista i mislilaca 20. vijeka. Kao neko ko je bio na čelu Čikaške škole ekonomije, bio je jak zagovornik ekonomskih sloboda, slobodnog tržišta i **slobodnog preduzetništva.**

Predvidio je pojavu digitalnih valuta, kao što je bitcoin, 1999. godine.

Mark Kason (Marc Casson)

- Britanski teoretičar preduzetništva Mark Kason (Marc Casson) pruža interesantno objašnjenje **zbog čega je preduzetništvo često previđeno**, što je bio slučaj kod pripadnika klasične i neoklasične škole ekonomije.
- Dva faktora predstavljaju problem:

- vodeći (mainstream, engl.) ekonomisti su preduzetništvo shvatili kao **komplikovani faktor u objašnjenju načina na koji tržišta funkcionišu**, i zato su nastojali da izbjegnu tu temu;
  - došlo je do neslaganja oko najprikladnije definicije preduzetnika.
  - Ova dva faktora su ojačala međusobno: pometnija oko definicije korišćena je kao izgovor za marginalizaciju preduzetnika u ekonomskoj teoriji. (Casson, 2010, str. 3-4)

Umjesto zaključka!

- ❑ I umjesto zaključka, **traženje teorijskog objašnjenja kompleksnog fenomena preduzetništva** i ponašanja i ličnih karakteristika preduzetnika **ne opravda činjenicu da nemogućnost predikcije** ili nepoznavanje tih fenomena dozvoljava ignorisanje realnosti.
- ❑ Upravo na te propuste klasičara i neoklasičara su ukazivali predstavnici **austrijske škole** koji su ***u preduzetniku vidjeli nezamjenjivog agenta promjene i ekonomskog razvoja.***

1.2.2. Doprinos austrijske škole razvoju teorije preduzetništva

Grupa ekonomista povezana sa austrijskim obrazovnim institucijama na prelazu između XIX i XX vijeka, poznati kao „Austrijska škola“ imali su znatno drugačije viđenje o mjestu i ulozi preduzetnika i preduzetništva u ekonomskom razvoju u odnosu na ortodoksnu klasičnu školu ekonomije.

Rođenje austrijske škole ekonomije obično se povezuje sa 1871. godinom kada je publikovana knjiga **Karla Mengera** (Carl Menger) *Načela ekonomske nauke* (*Grundsätze der Volkswirtschaftslehre*)...

Dvojica mlađih ekonomista, Eugen fon Bem-Baverk (Eugen von Bohm-Baverk) i **Fridrih fon Vizer** (Friedrich von Wieser) postali su oduševljeni pristalice novih ideja iznesenih u Mengerovoj knjizi. (Kirzner, 1992, str. 57). „Mengera inače nazivaju „Adamom Smitom austrijske škole“ (Stojanović, 2009, str. 4).

Osnivač austrijske škole - Karl Menger

Kod Mengera je **preduzetnik** **dinamični učesnik** koji unapređuje svoje blagostanje (ostvaruje dobitak) **neprestano tragajući za najunosnijom upotrebom raspoloživih resursa...preduzetnik mora da prilagođava postojeću strukturu proizvodnje očekivanim (anticipiranim) promjenama u ekonomskim uslovima.**

Prilagođavanje strukture proizvodnje podrazumijeva izmjenu tehnologije, kao i promjenu u kvantitetu i kvalitetu angažovanog kapitala, sve sa ciljem da se iskoriste mogućnosti ostvarivanja profita.

Carl Menger
(1840 - 1921)

1939

Wilhelm Röpke
(1899 - 1966)

1969

Fritz Machlup
(1902 - 1983)

Henry Hazlitt
(1894 - 1993)

Eugen von Böhm-Bawerk
(1851 - 1914)

Murray N. Rothbard
(1926 - 1995)

Friedrich von Wieser
(1851 - 1926)

Oskar Morgenstern
(1902 - 1977)

Friedrich August von Hayek
(1899 - 1992)

Ludwig von Mises
(1881 - 1973)

Joseph Schumpeter
(1883 - 1950)

1969

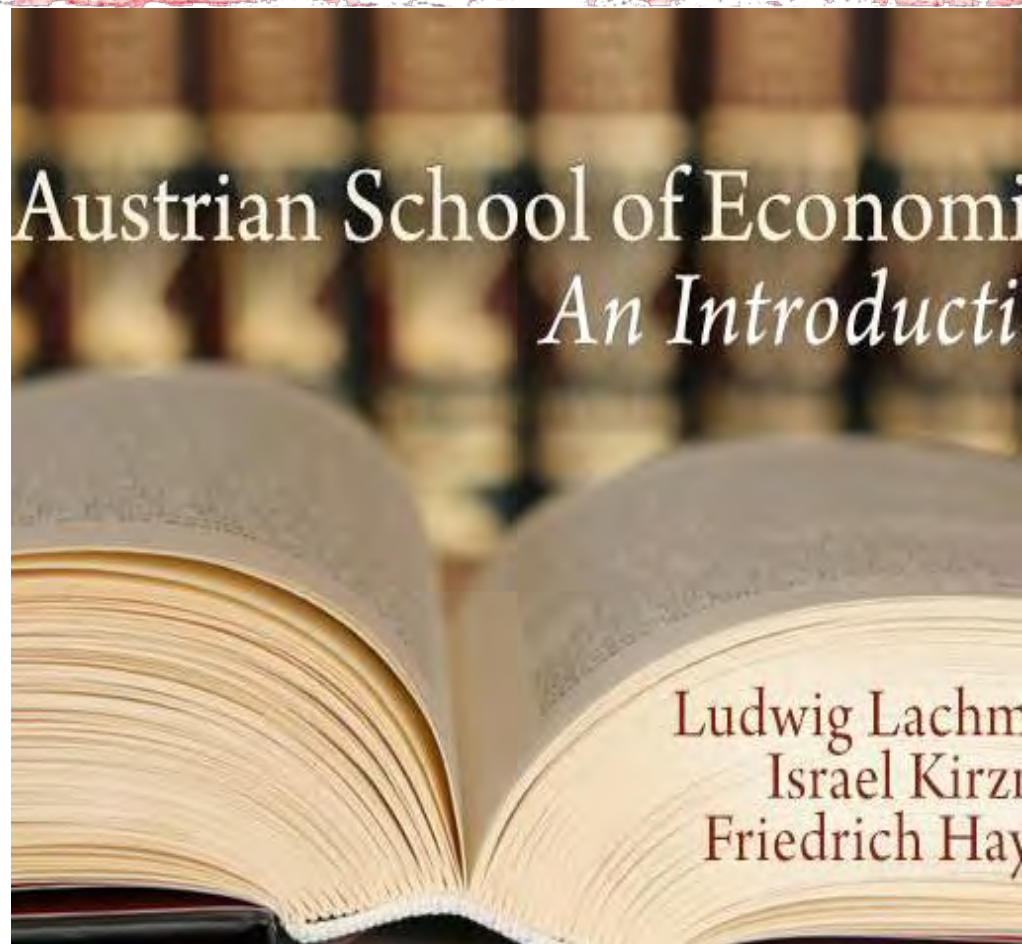
Gottfried von Haberler
(1900 - 1995)

1989

1999

1.2.2. Doprinos austrijske škole razvoju teorije preduzetništva

- **Austrijska škola ekonomista** je škola ekonomske misli koja smatra da je **glavni uzrok** ekonomskih problema **miješanje države u tržišne tokove**.
- Njihovi stavovi se smatraju prilično radikalnim zbog toga što oni svoju kritiku ne ograničavaju samo na tradicionalno državne sisteme kao što su socijalizam i komunizam, već i na široko prihvaćene mehanizme u kapitalizmu kao što su **centralne banke**.

Privredni ciklusi i ekonomske krize

- ✓ Jedna od najbitnijih osobina kapitalizma je **postojanje poslovnih ciklusa**, koji su periodi naizmjeničnih promjena između velikih uspona i padova.
- ✓ Najpoznatiji primjer pada poslovnih ciklusa je Velika depresija koja se desila u SAD 1929-1933, zatim globalna ekonomska kriza 2008. godine i globalna ekonomska kriza, u 2020. godini izazvana Covid – 19 pandemijom.

Uzroci kriza?

- Pobornici austrijske škole smatraju da je velika depresija **direktno izazvana veoma labavom monetarnom politikom** Američke centralne banke tokom 1920-ih godina koja je dovela do **velikog povećanja količine novca i kredita u sistemu.**

Preduzetnici – Austrijska škola

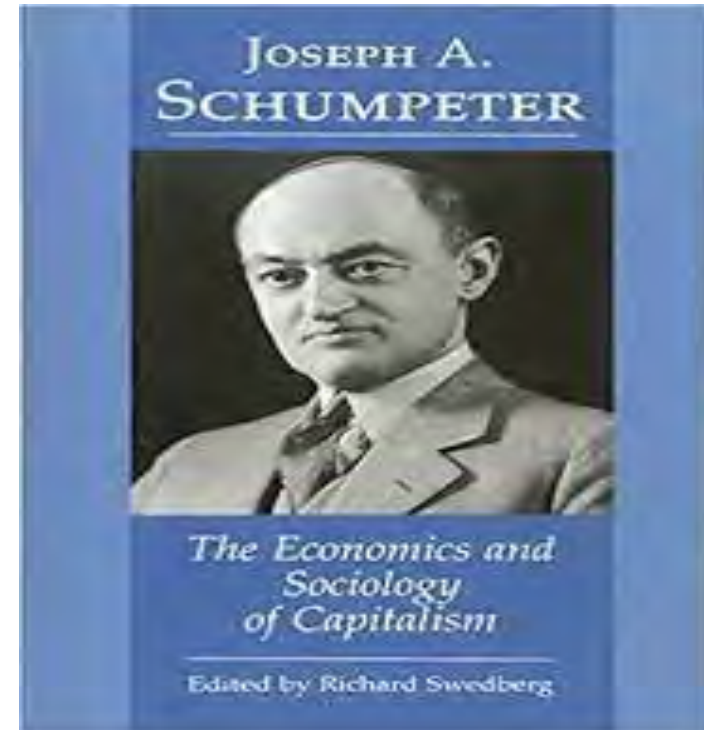
U najkraćem, pripradnici ove škole smatrali su da je **tržište vođeno preduzetničkim aktivnostima** i da, zahvaljujući preduzetnicima, **na tržištu vlada dinamička konkurencija** koja znači da se učesnici na tržištu, **umjesto da prihvataju cijene kao date**, kako to pretpostavlja neoklasična teorija, međusobno nadmeću cijenama, boljim kvalitetom proizvoda i usluga i sl. (Kirzner, 1997).

The Austrian
School of
Economics

1.2.2.1 Jozef Šumpeter (Joseph Schumpeter)

- Šumpeter **razlikuje kapitalistu i preduzetnika**. Na primjer, akcionar je kapitalista, ali nije i preduzetnik.
- Preduzetnik ne snosi rizik, njega snose kapitalisti.
- Samo ukoliko je preduzetnik istovremeno i kapitalista, tada snosi rizik.**
- Šumpeter posebno naglašava činjenicu da **preduzetništvo nije profesija, a ni rutina** (rutina ne zahtijeva liderstvo) (Stojanović, 2009). Ova Šumpeterova konstatacija je i logična za početak i polovinu XX vijeka kada su uslovi poslovanja bili znatno drugačiji nego što je to slučaj krajem druge decenije XXI vijeka.

XXI vijek - preduzetništvo kao funkcija i pozicija

Trenutno se u akademskim krugovima, ali i krugovima praktičara preduzetništva, kao što je slučaj sa Erikom Risom (Reis, 2018) razmatraju mogućnosti uvođenja u velike korporacije ***zvanične pozicije i funkcije preduzetništva.***

Šumpeterova glavna poenta je, bez obzira da li su preduzetnika smatrali kapitalistom, sposobnim menadžerom ili nosiocem rizika, **klasični ekonomisti su previdjeli njegovu najvažniju ulogu.**

Uvođenje novih proizvoda i procesa **zahtijeva organizacione sposobnosti koje su sasvim odvojene od jednostavnog upravljanja** i upravo je ovaj dinamični zadatak istraživanja i inovacija izrazito preduzetnički (Ricketts, 2008, str. 38).

Preduzetnik, primjećuje Šumpeter (citirano u Stojanović, 2009, str.345-346), jeste ona osoba koja istovremeno ispunjava nekoliko uslova:

- *uči iz iskustva*
- *više koristi intuiciju* i u stanju je da procijeni mogućnosti inovacija
- *preduzetnik ne stvara niti pronalazi nove mogućnosti proizvodnje (one uvijek postoje) – on ih samo uspješno realizuje na tržištu*

- *savlađuje snažan otpor sredine koja je konzervativna*, odnosno koja ne voli promjene i novotarije
- *preduzetnik svoje ideje realizuje* (bez realizacije bilo kakva inovacija je ekonomski nebitna)

Preduzetnik, primjećuje Šumpeter (citirano u Stojanović, 2009, str.345-346), jeste ona osoba koja istovremeno ispunjava nekoliko uslova:

- *uvodi postojeći način proizvodnje u nove kanale*
- *prekida staru i **stvara novu tradiciju***
- *stvara nove firme, mada to ne mora uvijek biti slučaj*
- *u osnovi ga rukovodi **motiv za borbom i volja za pobjeđivanjem** - finansijski rezultat je sekundarna pobuda*

- *„**radost stvaranja**“*

Šumpeter je posebno povezan sa ovom idejom preduzetnika kao revolucionarnog inovatora.

- Šumpeter ističe da preduzetnici djeluju izvan postojeće prakse, što se može označiti kao ***kreativni odgovor***. Kreativni odgovor odlikuju, po Šumpeteru, tri bitne karakteristike:
  - 1) kreativni odgovor se ne može razumjeti ***ex ante***, već samo ***ex post***, odnosno **ne može se predvidjeti** tako što će se primijeniti uobičajena pravila na uticaj već postojećih činjenica.

Kreativna destrukcija?

Kreativna destrukcija

Zadatak: Razgovarajte u grupi i navedite **potrebe koje nisu bazične i neophodne (bez koji se moglo i može živjeti)** a koje su nam preduzetnici nametnuli –
- 5 minuta - brainwriting

BRAINWRITING

Kreativni odgovor

2) kreativni odgovor oblikuje cjelokupni tok budućih događaja i njihovih dugoročnih ishoda, tako da stvara situacije u kojima se **ne bi mogla uspostaviti veza sa situacijama koje bi postojale** da nije bilo kreativnog odgovora.

Kreativni odgovor

3) njegov/njen **uspjeh ili neuspjeh**, manje ili više ima veze sa:

(a) kvalitetom ljudskih resursa u društvu,

(b) relativnim kvalitetom ljudskih resursa, tj. raspoloživosti u drugim djelatnostima, i

(c) sa individualnim odlukama, aktivnostima i obrascima ponašanja.

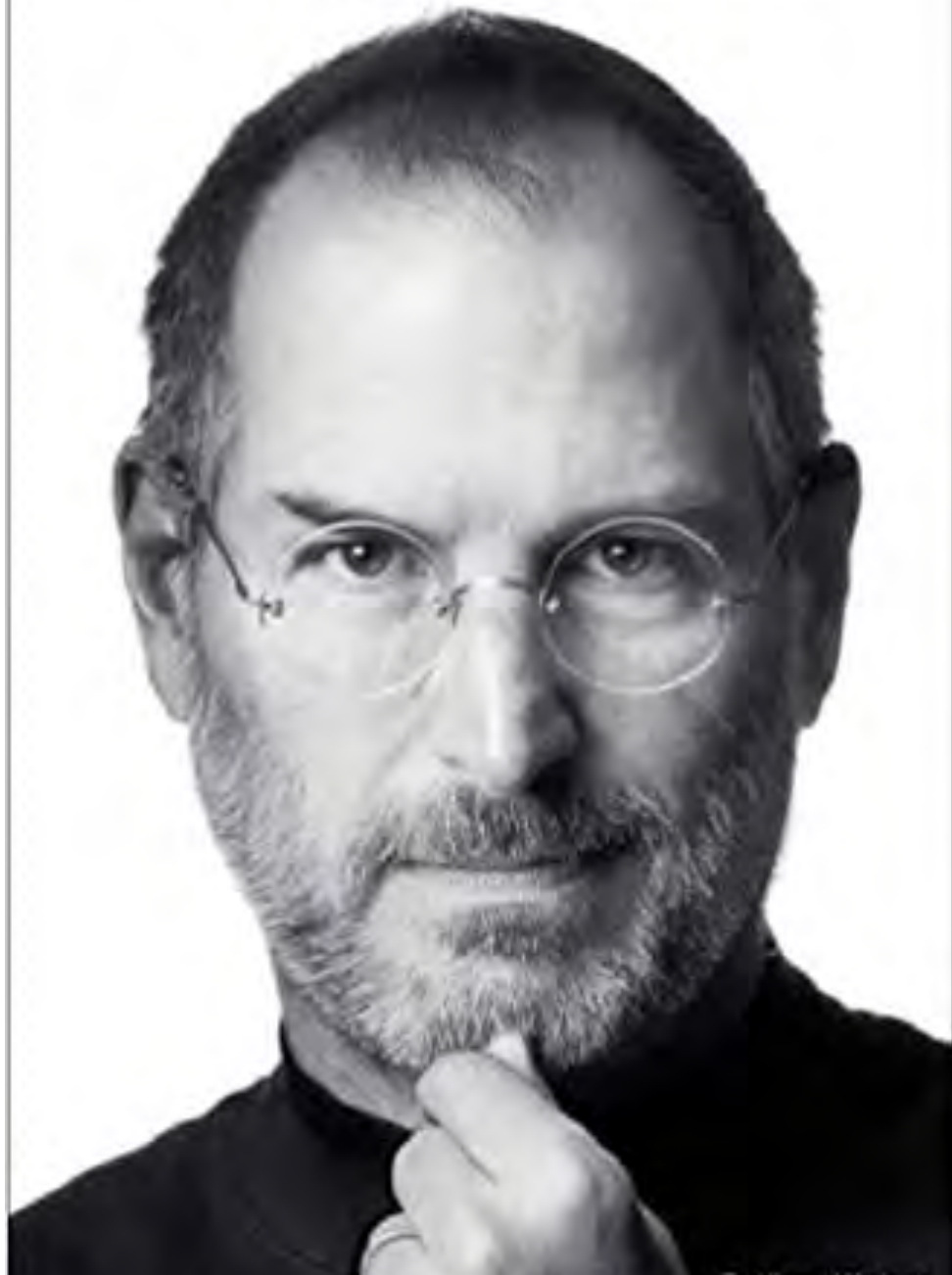

Domaća zadaća
Pogledati film
Jobs (2013)
i History of Steve
Jobs

<https://www.youtube.com/watch?v=s4pVFLUlx8g>

Steve Jobs by Walter Isaacson

Tržište je haotično – inovacije – kreativna destrukcija

Suprotno neoklasičnim ekonomistima koji tržište vide kao prilično uređen sistem čije funkcionisanje sistematski vodi izjednačavanju ponude i tražnje, tržište je *haotično*.

Na tržište značajno utiču **preduzetnici inovacijama** koje redovno iznose na tržište „čime postojećim proizvođačima **ugrožavaju stečene dominantne pozicije** na tržištu”

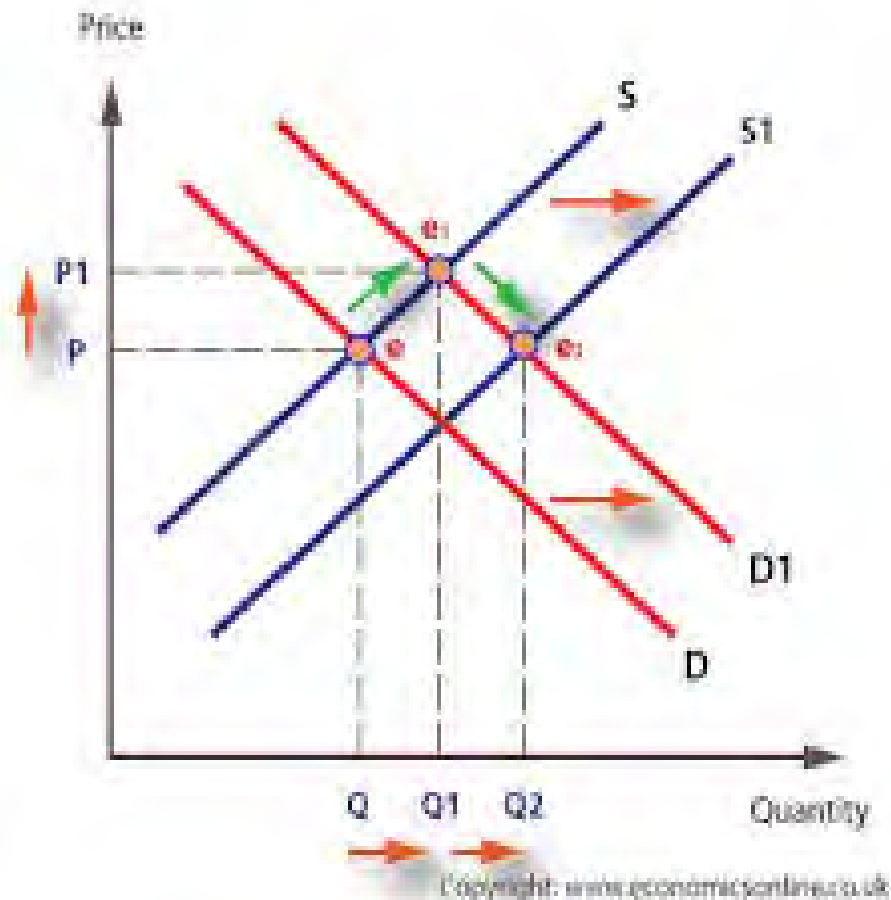
Kreativna destrukcija – primjer električnih i samohodnih automobila

- ❑ **Uvodeći inovacije** na tržište, **preduzetnici narušavaju uspostavljeni poredak na tržištu**, što dovodi do smanjenja prihoda i gubitka tržišnog udjela postojećih preduzeća koja proizvode zastarjele proizvode, a neka od tih preduzeća i propadaju.
- ❑ Istovremeno, **dolazi do rasta tražnje za novim ili inoviranim proizvodima**, što omogućava preduzetnicima da ostvare profite veće od normalnih.

Nova tržišna ravnoteža kao posljedica radikalnih inovacija

- ❑ Neravnoteža na tržištu izazvana pojavom inovacija u dugom roku se ponovo uspostavlja budući da visoki profiti preduzetnika stimulišu razvoj konkurencije, čime se povećava ponuda, što, dalje, dovodi do pada profita.
- ❑ Kada se **ponuda izjednači sa tražnjom, a profiti postanu normalni, uspostavlja se nova ravnoteža, ali na višem nivou od ravnoteže prije pojave inovacije**...Povremeno ponavljanje ovog procesa predstavlja, ukratko, suštinu Šumpeterove teorije privrednog razvoja. (Paunović, 2017, str. 8)

1.2.3. Bihevioralni pristup razvoja teorije preduzetništva

- ❑ Preduzetništvo je definisano identifikacijom preduzetnikove ličnosti i **razumijevanja osnovnih osobina preduzetnika** (*Prakash et al., 2015*).
- ❑ Ono što **preduzetnika razlikuje od ostalih ljudi**, uz niz zajedničkih karakteristika koje dijele uspješne žene i muškarci, bez obzira na zanimanje i profesiju, je **spremnost da se djeluje kada se uoče šanse** koje mogu da imaju velike poslovne potencijale.

Da li možemo prepoznati preduzetnika?

- Da li se osobe rađaju kao preduzetnici ili preduzetnice ili se određene osobine mogu steći tokom vremena i prepoznati kao prediktori preduzetničkog ponašanja?
- Koje osobine bi trebao da ima uspješan preduzetnik, odnosno uspješna preduzetnica?

Preduzetnik je žena ili muškarac jasnih namjera za djelovanje

- „**Preduzetnici vide potencijal** tamo gdje većina ljudi **vidi samo probleme ili ne vide ništa**, što je karakteristika koja ih često čini objektima podsmijeha (barem dok njihove ideje ne postignu veliki uspjeh).“
(Scarborough & Cornwall, 2016, str. 25)

Razlika između preduzetnika i velike većine ljudi koji nisu preduzetnici je u činjenici da **preduzetnici aktivno tragaju za mogućnostima i djeluju**, to jest, **koriste uočene prilike**.

Ne čekaju neki “savršeni trenutak” da iskoriste priliku, jer su svjesni da svako oklijevanje može da dovede do propuštanja šanse.

<i>Preduzetnik</i>	<i>Menadžer</i>	<i>Preduzetnički lider</i>
Locira nove ideje	Održava tekuće poslovanje	Usklađuje osnovnu djelatnost dok istražuje nove mogućnosti
Započinje posao	Implementira posao	Pokreće nova preduzeća u okviru tekuće organizacije
Vođen/a je mogućnostima	Vođen/a resursima	Vođen sposobnostima i prilikama; koristi mogućnosti i gradi nove za proširenje domena mogućnosti
Uspostavlja i sprovodi viziju	Planira, organizuje, zapošljava, kotroliše	Uspostavlja viziju i osnažuje druge da je izvršavaju
Gradi organizaciju oko mogućnosti	Poboljšava organizacionu efikasnost	Održava preduzetničke sposobnosti kako organizacija raste; osigurava kulturu, strukturu, sisteme pogodne za preduzetništvo; uklanja barijere
Vodi i inspiriše druge	Posmatra i nadgleda	Razvija i vodi preduzetne pojedince; premošćuje pojedince i grupe sa različitim stručnošću i orijentacijom
Orkestrira promjene u organizaciji i konkurentnom okruženju	Održava dosljednost i predvidljivost	Orkestrira promjene u konkurentnom okruženju

Slika 9. Preduzetnik, menadžer i preduzetnički lider

Preduzetničke karakteristike ličnosti pokušali su sumirati Skarbro i Kornvol (Scarborough & Cornwall, 2016, str.22 - 26) u nekoliko kratkih crtica:

- **Želja za odgovornosti** – preduzetnici osjećaju duboku svijest o ličnoj odgovornosti za ishod poduhvata koji počinju. Vole da imaju kontrolu nad svojim resursima i oni koriste te resurse za postizanje samostalno definisanih ciljeva.
- **Preferencija za umjerenim rizikom**
- **Imaju visok nivo samopouzdanja**
- **Imaju visok nivo povjerenja u sebe** i vjeru da mogu da uspiju.

- **Odlučni su.**
- Imaju želju za **neposrednim povratnim informacijama.**
- **Visok nivo energije.**
- **Orijentisani su na budućnost** - Preduzetnici imaju dobro definisan smisao za potragu mogućnosti.
- **Vješti su u organizovanju.** Izgradnja kompanije "od nule" veoma je slična sklapanju ogromne slagalice.

Preduzetničke karakteristike ličnosti pokušali su sumirati Skarbro i Kornvol (Scarborough & Cornwall, 2016, str.22 - 26) u nekoliko kratkih crtica:

- ***Vrijednost postignuća u odnosu na novac.*** Jedna od najčešćih zabluda o preduzetnicima je da su u potpunosti vođeni željom da zarade novac.
- ***Visok stepen posvećenosti.***
- ***Tolerancija za dvosmislenost.***
- ***Kreativnost.***
- ***Fleksibilnost.***
- ***Snalažljivost.***
- ***Spremnost da naporno rade.***
- ***Istrajnost.***

Osobine uspješnih preduzetnika/ca

Kritičari ovakvog pristupa analiziranja preduzetnika smatraju da su gore nabrojane osobine ličnosti neophodne i za uspješnog top menadžera, sportistu, muzičku zvijezdu ili državnika. Međutim, ne možemo osporiti značaj posjedovanja većine gore nabrojanih osobina ličnosti za uspješno praktikovanje preduzetništva.

Takođe, značajne lične karakteristike uspješnih preduzetnika su:

- velika posvećenost i orijentisanost ka izvršenju postavljenih ciljeva,
- lokus kontrole,
- fokusiranost na zadatke, i
- mogućnost divergentnog razmišljanja (razmišljanja u više pravaca) koje vodi ka kreativnosti i inovativnosti.

Uloga obrazovanja i obuke je izuzetno značajna!

- ❑ Pridavanjem prevelikog značaja skupu urođenih karakteristika ličnosti, **smanjuje se uloga obrazovanja i obuke.**
- ❑ Učenje je izuzetno vrijedan proces koji potencijalnim preduzetnicima omogućava da steknu **potrebne vještine i razviju kompetencije za primjenu raznih metoda poslovnog modeliranja, predviđanja i planiranja.**

Serijski preduzetnici

Jobs: Serial entrepreneur

❑ Neprestano nailaze na tržišne prilike čak i ne tražeći ih sistematski, formirajući i upravljajući paralelno i sa nekoliko startapa istovremeno.

❑ Šta je startup?

❑ Startup (Start up, engl.) – termin koji se koristi za novoformirano preduzeće. „Rana faza u životnom ciklusu preduzeća gdje preduzetnik kreće od faze ideje do obezbjeđivanja finansiranja, postavljanja osnovne strukture poslovanja i pokretanje proizvodnje ili prodaje“.

Odustajanje od pristupa preduzetništva zasnovanog na ličnosti

- ✓ „Neposredna posljedica shvatanja preduzetnika kao osobe koju odlikuje određeni skup karakternih osobina je da je moguće utvrditi lične osobine koje omogućavaju uspjeh, odnosno da je moguće odvojiti potencijalno uspješne od potencijalno neuspješnih preduzetnika.
- ✓ To bi, dalje, značilo da bi se npr. **kreditore mogli potpuno osloboditi rizika da im preduzetnici neće vratiti kredite**, samo kada bi imali instrumentarijum koji bi im omogućio da identifikuju uspješne preduzetnike. Slično, kreatori ekonomske politike bi tačno mogli znati **koje kategorije ljudi treba podsticati, a koje ohrabrivati da otpočnu samostalni posao... I pored nesumnjivog značaja ličnih osobina preduzetnika, karakterne osobine mogu da objasne samo manji dio ponašanja preduzetnika** kao i razlike u performansama njihovih poslovnih poduhvata. (Paunović, 2017, str. 13)

Kritike pristupa zasnovanog na karakteristikama ličnosti su sljedeće:

- Neprikladno je tragati za jedinom značajnom osobinom;
- Zanemareni su faktori okruženja koji mogu biti značajniji od karakteristika ličnosti;
- Obuhvata u suštini statičan pristup u analizi dinamičnog procesa preduzetništva;
- Zanemaruje se uloga učenja, usavršavanja i slučajnih srećnih otkrića do kojih se dolazi u procesu preduzetništva. (Deakins & Freel, 2012, str. 11)

Ne postoji recept kako postati preduzetnik, niti se preduzetnikom rađa.

Iako istraživači često ukazuju na **vezu između preduzetničkih namjera i nekih faktora ličnosti**, kao što su samopouzdanje, sposobnost preuzimanja rizika, potrebe za dostignućima, lokus kontrole, ipak, **čovjek je podjednako pod uticajem šireg seta** kulturnih, društvenih, ekonomskih, političkih, demografskih i tehnoloških faktora (Turker & Selcuk, 2009).

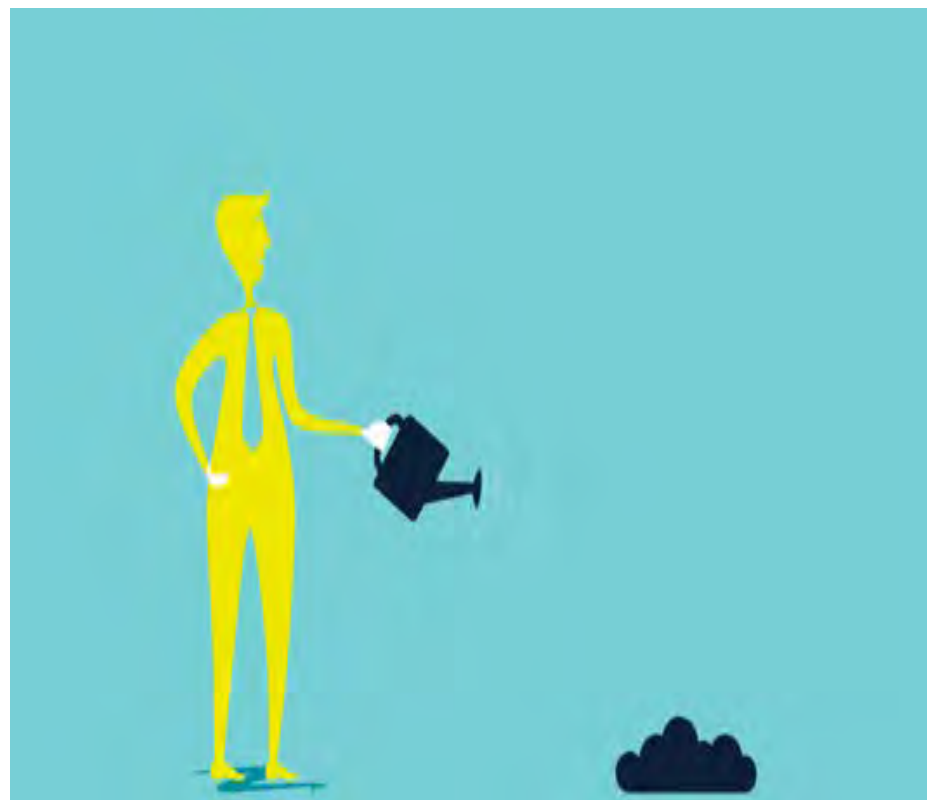
- Zbog toga, **osobine ličnosti ne mogu biti izolovane od ostalih kontekstualnih faktora** koji ulaze u preduzetništvo (Prakash et al., 2015).
- Uloga države koja se **više ili manje miješa u razvoj preduzetništva**, takođe je veoma bitna, kao i uticaj *kulture, religije, porodice, medija, obrazovanja*, odnosno, jednom riječju rečeno: razvijenosti **preduzetničkog ekosistema**

Biti preduzetnica ili preduzetnik?

Da li ste ikada razmišljali da pokrenete svoj vlastiti biznis?

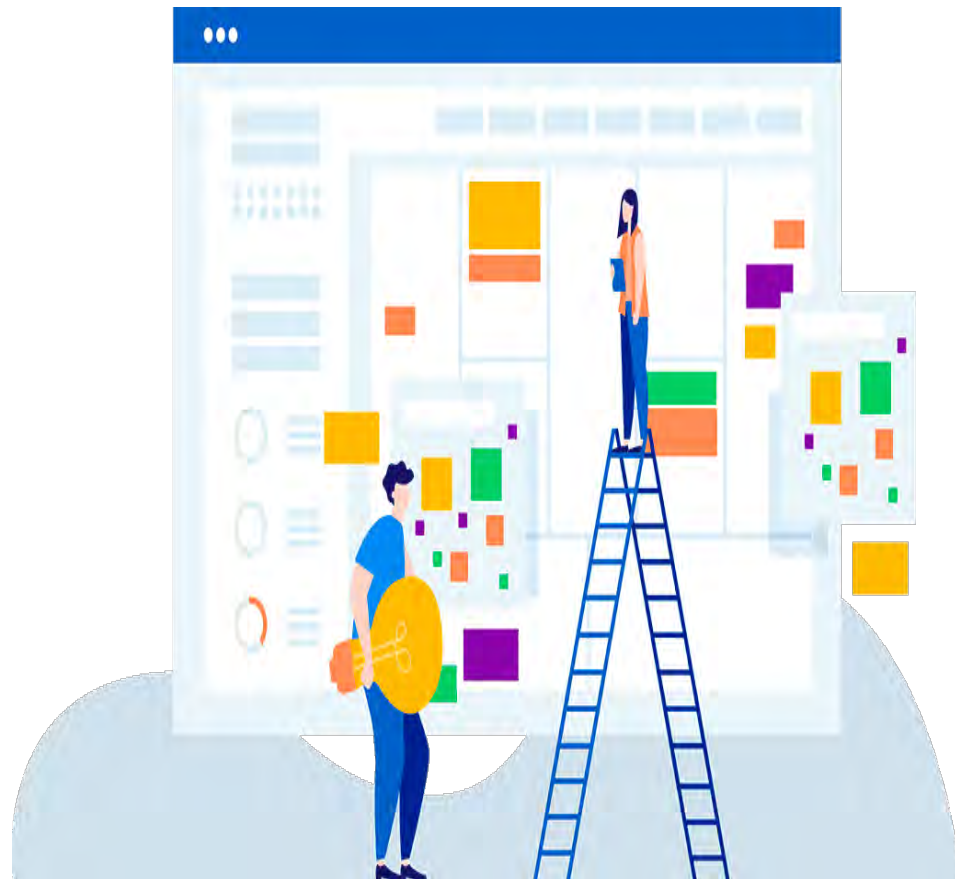
Ko će od vas u naredih pet godina pokrenuti vlastiti biznis?

1.2.4. Preduzetnici i preduzetni menadžeri

- Glavni “krivci” za privredni razvoj i uspostavljanje živahne privredne strukture su preduzetnici.
- Veliki broj “sanjara” i kreativnih ljudi svih životnih dobi, rasa, pola, imaju sjajne ideje koje mogu da promijene svijet, uglavnom ništa ne preduzimaju da realizuju te ideje.
- Preduzetnici **se usuđuju** da ih realizuju.

U knjizi *Teorija privrednog razvoja* iz 1911. godine, ekonomista Jozef Šumpeter (Joseph Schumpeter) napisao je:

.....da su **preduzetnici više nego samo kreatori preduzeća**; oni su **nosioци promjena u društvu**.

Proces kreativnog uništavanja, odnosno kreativne destrukcije u kojem **preduzetnici stvaraju nove ideje i nove poslove koji postojeće zastarijevaju**, znak je živahne ekonomije.

Primjeri kreativne destrukcije

Da li se preduzetnici rađaju ili nastaju?

- **Preduzetnici se ne rađaju**, kao što se ni nasilnici ne rađaju nasilni, niti vegetarijanci ili vegani to postaju od rođenja. Društveno okruženje, kao što su porodica, društvo, obrazovni sistem, sistem vrijednosti, kulturnih normi i običaja, imaju veliki uticaj na formiranje svake ličnosti.
- Religijske zajednice, mediji, društvene mreže, pripadnost određenim grupama, bitni su faktori koji utiču na formiranje svake ličnosti. Biološke predispozicije **nisu presudan faktor** da li će neka osoba biti u budućnosti uspješna preduzetnica ili preduzetnik.

**HOW TO START YOUR
DREAM BUSINESS?**

ODETA ROSE

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF ECONOMICS

Tipovi ličnosti i preduzetništvo

Iako postoje brojni tipovi ličnosti, na primjer, po Jungu (2006) su to **intravertni i ekstravertni psihološki tipovi ličnosti**, koji razmišljaju *divergentno ili konvergentno*, što je jako bitno zbog različitog tumačenja signala iz okruženja, **faktor obrazovanja i obuke, kao i faktor sreće**, ne smiju biti zanemareni kada analiziramo ko su i pod uticajem kojih faktora su nastali uspješni preduzetnici.

Introvert i ekstravert – tipovi ličnosti po Jungu

- Jung je pokušao da opiše ekstraverziju i introverziju na sljedeći način: **ekstraverzija predstavlja usmjerenost na objekat i informacije koje pristižu iz objekta**, odnosno iz spoljašnje stvarnosti, dok **introverzija predstavlja fokus na način doživljavanja stimulusa iz spoljašnjeg sveta** (odnosno fokus na subjekat).

Da bi se bilo šta dogodilo, u psihologiji se smatra da su potrebna dva činioca: onaj koji shvata nešto (subjekat) i predmet tog shvatanja (objekat).

- Objekat može biti materijalna stvar, osoba, ideja ili uopšte bilo šta što postoji van subjekta.
- Ekstraverzija predstavlja prema Jungovom mišljenju usmjerenost ili **fokus na informacije koje dopiru do subjekta od objekta.**

- Ekstraverti zasnivaju sopstvene ideje na objektivnim informacijama i **prisvajaju spoljašnji svijet kao sopstveni.**
- Zbog toga se ekstraverti **brzo prilagođavaju** promjenljivim okolnostima spoljašnjeg svijeta, pa zato i mogu biti pod velikim uticajem opšteprihvaćenih ideja, pa čak i tzv. **filozofije mase.**

Introverzija predstavlja usmjerenost na **uticaj koji objekat ima na subjekat.**

- ❑ Naš **unutrašnji svijet** se sastoji od mnoštva ideja, unutrašnjeg mentalnog sadržaja, stavova, želja i strahova. To je, zapravo, ono što sačinjava subjekat.
- ❑ U toku života susrećemo se sa mnogo događaja, objekata, odnosno elemenata spoljašnje stvarnosti koji **ostavljaju određeni utisak na subjekat**, odnosno utiskuju se u naš unutrašnji svijet.

- Često se smatra da su **introvertovane osobe veliki mislioci, stvaraoci sistema.**

Kako to Jung slikovito ilustruje, ekstravert će reći:
„Napolju je hladno, pa ću obući topao kaput“.

Introvert će pomisliti:

„Hoću da ojačam i priviknem se na hladnoću napolju, te neću obući kaput“.

Rast preduzeća - složeniji problemi

Rastom i razvojem preduzeća, usložnjavaju se problemi menadžmenta preduzeća. Naime, preduzetnici koji su pokrenuli preduzetnički poduhvat, najčešće u formi malog biznisa, usložnjavanjem svakodnevnih operativnih aktivnosti i povećanjem broja zaposlenih, **postepeno počinju da gube upravljačke konce** iz vlastitih ruku.

Rast i razvoj - potreba delegiranja

- ❑ **Delegiranje ovlašćenja profesionalnim menadžerima na početku predstavlja emotivan prolem** sa kojim se suočavaju preduzetnici koji se **može poistovjetiti sa strahom od gubitka kontrole nad vlastitim projektom**, projektom upravljanja, odnosno menadžmenta rastućeg preduzeća.
- ❑ Iako se preduzetnik razlikuje od tradicionalnog menadžera, **preduzetništvo predstavlja modalitet menadžmenta.** (Hisrich & Ramadani, 2017, str. 11).

Tim menadžera – klasični i preduzetni

- Inoviranjem proizvoda, usluga, organizacije i procesa, kada inovaciju prihvate kupci na tržištu, neophodno je sve te nove proizvode i usluge **proizvoditi i lansirati efikasno i ekonomično.**
- Zato je potreban **menadžerski tim sastavljen od klasičnih, tradicionalnih menadžera, koji će raditi na *operativnim aktivnostima*, i preduzetnih menadžera, koji će i dalje tražiti nove horizonte i strateški razmišljati i djelovati.**

Preduzetni menadžment

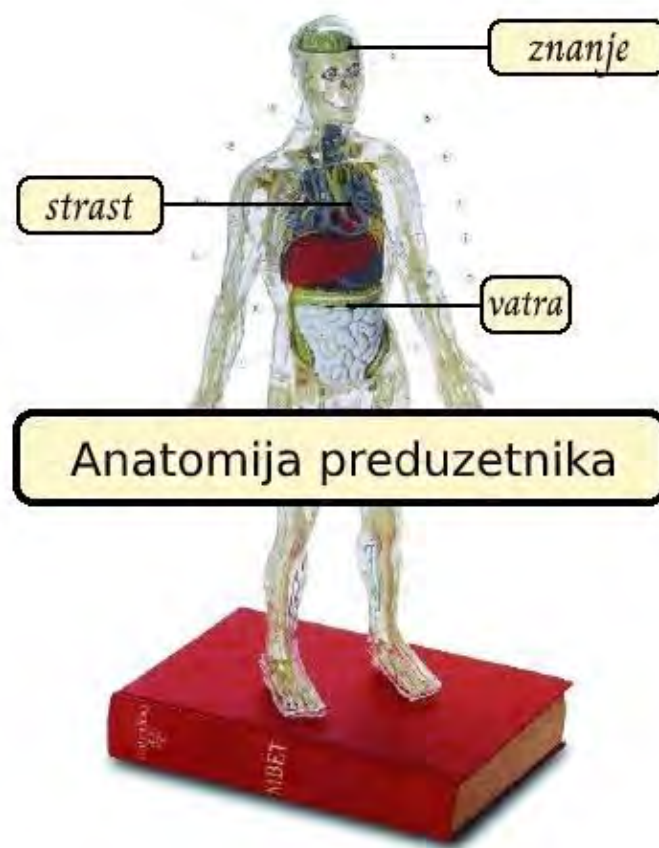
- ❑ “Preduzetništvo zahtijeva različit menadžment od postojećeg. Međutim, kao i postojeći, **preduzetni menadžment treba da bude sistematičan, organizovan i svrsishodan**” (Drucker, 1985, str. 167).
- ❑ Preduzetnici i profesionalni menadžeri često nemaju jednake poglede na budućnost.

- ❑ Preduzetničke organizacije, i male i velike, na putu ostvarivanja vlastite vizije, zahtijevaju preduzetni menadžment i preduzetne menadžere.
- ❑ “Strategija preduzetnog menadžmenta **vođenja je prisutnošću ili rađanjem prilika za novi ulazak na tržište** i manje se bavi resursima potrebnim za hvatanje prilika” (Hisrich et al., 2011, str. 42).

Anatomija preduzetnika

- Bez obzira da li se radi o maloj ili velikoj poslovnoj organizaciji, preduzetnik pokretač preduzetničkog poduhvata na putu ostvarenja vlastite vizije trebao bi kompletirati **tim sljedbenika i saradnika sličnih personalnih karakteristika**, ali i različitih i komplementarnih znanja, vještina i kompetencija.
- “Menadžeri su različite osobe u odnosu na vlasnike-menadžere, ali i jedni i drugi mogu biti preduzetnici” (Burns, 2011, str. 7).

Preduzetnička kultura

❑ Pored podsticanja kreativnosti pojedinaca kao prvom preduslovu za generisanje ideja, pojedincima je neophodna i sistematska, konstantna motivacija i podrška kroz:

- obrazovni sistem,
- porodicu,
- uzore,
- podesno poslovno okruženje, i
- finansijsku i nefinansijsku podršku od institucija preduzetničke infrastrukture.

❑ Ukratko, potreban je razvijen **preduzetnički ekosistem i visok nivo preduzetničke kulture.**

U kontekstu biznisa, **preduzetnička kultura** se može opisati kao stavovi, vrijednosti, vještine i snaga grupe ili pojedinca koji rade u organizaciji koju karakteriše rizik (Danish et al., 2019).

Preduzetnička kultura

Kultura koju je stvorio preduzetnik je **presudna**, jer se takva vrsta kulture odlikuje inovativnošću i kreativnošću.

- ❑ S obzirom da su **preduzetnici katalizatori promjena** koji do željenih promjena dolaze **timskim radom i eksploatišući inovacije**, preduzetnici su zaduženi za **efektivno poslovanje (raditi prave stvari)** a menadžeri za **efikasno poslovanje (raditi na pravi način)**, jednom kada je inovacija komercijalizovana.
- ❑ Zbog toga su neophodni u svim sektorima i preduzećima i institucijama svih veličina, u profitnom, neprofitnom i vladinom sektoru.

1.2.5. Sociobiheviioristički i institucionalni pristupi razvoja teorije preduzetništva

- ❑ Pristup posmatranja razvoja preduzetništva isključivo kroz prizmu ličnih karakteristika individua, bez posmatranja uticaja više elemenata sociološkog okruženja, **uglavnom je odbačen.**
- ❑ Prema Bamou (Baumol, 1990 citirano u Spremo, 2020, str. 27-28) skup mogućih institucionalnih determinanti preduzetništva je dosta velik i između ostalog uključuje:

- ✓ veličinu vlade,
- ✓ stepen administrativne kompleksnosti ili birokratije,
- ✓ poresko okruženje,
- ✓ režim intelektualnih vlasničkih prava (intelektualno vlasništvo),
- ✓ nivo povjerenja,
- ✓ konkurencijski zakon,
- ✓ političke slobode,
- ✓ radno zakonodavstvo,
- ✓ režim socijalne sigurnosti,

Institucionalne determinante preduzetništva (Baumol, 1990)

- ✓ zakon o bankrotstvu,
- ✓ korupciju,
- ✓ kriminal,
- ✓ etnički sastav stanovništva,
- ✓ dostupnost finansijskog kapitala.

Na preduzetničko ponašanje pojedinaca, između ostalih faktora, mogu da utiču sljedeći faktori:

- tržišna ekonomija,
- nivo razvijenosti preduzetničke kulture,
- uloga države,
- sloboda i nivo razvijenosti demokratije (iako pluralistička demokratija i ne mora da bude ključni preduslov, što možemo vidjeti na primjerima Kine, Vijetnama, Singapura),
- nivo zaštite intelektualne svojine i funkcionisanja pravne države,

- uticaj porodice,
- uloga religije,
- kvalitativna i kvantitativna struktura privrednog sistema,
- način na koji je konstruisan formalni i neformalni obrazovni sistem,
- razvijenost preduzetničkog ekosistema,
- uzori u neposrednom okruženju,
- tolerancija na neuspjeh.

Centralnoplanska vs tržišna ekonomija

Uticaj kulture, pripadnost naciji, religiji, geografski položaj zemlje, bogatsvo prirodnim resursima, relativno su **pojednostavljene i suviše paušalne varijable** za dokazivanje zašto je neka zemlja više ili manje razvijena.

- Prema Štiglicu (Stiglitzu, 1999, citirano u Trivić & Petković, 2015, str. 71), prošli vijek su obilježila dva velika ekonomska eksperimenta:
- Prvi je pojava Sovjetskog Saveza 1917. godine,
- a drugi povratak sa **centralnoplanskih ekonomija**, u kojima je prevladavalo **državno vlasništvo**, na **tržišnu ekonomiju u kojoj prevladava privatno vlasništvo**.

Osim što su bogate, šta je zajedničko sljedećim zemljama?

- Južna Koreja, Finska, Izrael, Norveška, Švajcarska, Ujedinjeni Arapski Emirati, Kina, Singapur, SAD, Japan, Njemačka,
- .... neke su od razvijenih zemalja koje se svrstavaju među najbogatije zemlje svijeta, a koje se **znatno razlikuju** prema državnom uređenju, odnosu prema preduzetništvu, obrazovnim sistemima, posjedovanjem prirodnih resursa, zastupljenosti i slobodi religija, razvijenosti demokratije, poštovanje ljudskih prava

- Nabrojane zemlje ipak imaju nešto zajedničko što ih je odvelo u društvo najbogatijih zemalja, a to su **tržišna ekonomija** (čak i Kina – jedna zemlja sa dva sistema ima superiorniji tržišni sistem privređivanja u odnosu na državnoplanski sistem) i **razvijene institucije**.

„Tržišna ekonomija zahtijeva ne samo liberalnu regulaciju i privatno vlasništvo, već i odgovarajuće institucije“ (Trivić & Petković, 2015, str. 73)

- Najkorišćenija definicija institucija pretpostavlja **koncept institucija Douglas Nort**a (Douglass North). Prema Nortu (North, 1990, str. 3), institucije su:
- „**pravila, propisi** (ljudski stvorena ograničenja) koji strukturiraju političku, ekonomsku i socijalnu interakciju; sastoje se od **formalnih pravila** (ustav, zakoni, imovinska prava) i **neformalnih ograničenja** (sankcije, tabui, običaji, tradicija i kodeksi ponašanja)“
- Mnogi drugi autori, zasnovani prvenstveno na Nortovoj definiciji institucija, istražili su njihovu ulogu u ekonomskim performansama i **dokazali pozitivnu vezu između institucionalnog razvoja i rasta** (Acemoglu et al., 2004; Acemoglu & Robinson, 2010; Eicher & Leucher; 2009; Knack & Keefer, 2005; Hall & Jones, 1998; Dollar & Kraai, 2003; La Porta et al., 1998).

Asemoglu i Robinson (Acemoglu & Robinson, 2012)

- Asemoglu i Robinson (Acemoglu & Robinson, 2012, stre. 5) tvrde da, „i pored toga što ekonomske institucije imaju ključnu ulogu u određivanju da li je neka zemlja siromašna ili ide putem napretka, **politika i političke institucije određuju kakve ekonomske institucije jedna zemlja ima**“. Teorija o nejednakostima u svijetu Asemoglua i Robinsona (2012) pokazuje da o siromaštvu ili napretku odlučuje **interakcija političkih i ekonomskih institucija** i da su tako u različitim dijelovima svijeta nastale različite institucije.

Uloga preduzetnika u posljednja tri vijeka

- Prije stotinu godina, „panika“ iz 1873. godine dovela je do **okončanja stoljetne vladavine principa „laissez faire“** u ekonomiji, započete objavljivanjem djela Adama Smita „Bogatstvo naroda“, 1776. godine.
- Tokom sljedećih stotinu godina, od 1873. godine naovamo, biti „savremen“, „progresivan“, ili „dalekovid“, značilo je **gledati na vladu kao na izvor i zastupnika svih društvenih promjena i poboljšanja** (Drucker, 1985, str. 170).
- Sa izuzetkom Šumpetera (Schumpeter, 1934) i nekoliko drugih ekonomista, kao što su Kirzner (Kirzner, 1985) i Baumol (Baumol, 1990), u većem dijelu XX vijeka, nijedan teoretičar **zaista nije vidio ključnu ulogu preduzetnika u ekonomskoj ekspanziji**. Većina autora, „bilo eksplicitno ili jednostavno zbog propusta, smatrala je da je ponuda preduzetništva imala pasivnu ulogu u drami čije su glavne teme bili izumi, promjena cijena faktora i nove tržišne mogućnosti“ (Kilbi, 1971, str. 3).

Kenzijanska ekonomija i neokenzijanci

Teškoća ne leži u novim
idejama,
već u bjekstvu od starih

Džon Majnard Kejnz (John
Maynard Keynes)

- Dakle, **uloga države je bila dominantna** u periodu brzog ekonomskog rasta nakon završetka Drugog svjetskog rata pa sve do polovine sedamdesetih godina prošlog vijeka, koje pojedini autori nazivaju **zlatnim periodom kapitalizma**. Džon Majnard Kejnz (John Maynard Keynes, 1883 – 1946), engleski liberal i jedan od najuticajnih ekonomista XX vijeka proslavio se s tezama o nedostacima slobodnog tržišta i potrebi da ih država „ispravlja“. **Kejns preduzetnika vidi kao finansijera i poslodavca**. On predstavlja aktivni faktor proizvodnje i suočava se sa neizvjesnošću predviđanja efektivne tražnje (Kolaković i Mikić, 2020, str. 40).
- **Velike multinacionalne korporacije su bile glavni poslodavci**. Cijele poslijeratne generacije su uspijevale da steknu penziju kod jednog poslodavca.

Globalizacija i preduzetništvo

Lekcija koju je Kejnsm utisnuo u generaciju ekonomista bila je da se **obezbjedi dovoljna tražnja da natjera velike firme u zemlji da popune radna mjesta**. Veliki Kejnzijski uvid bio je, da će se, ako se javna politika pobrine za tražnju, sve ostalo - firme, poslovi i životni standard - automatski postaviti na svoje mjesto.

- ❑ **Ali to više nije bio slučaj** (Audtretsche, 2007). Međutim, prvi i drugi naftni šok sedamdesetih godina doveo je početkom osamdesetih godina XX vijeka, sa dolaskom na vlast u SAD Ronalda Regana (Ronald Wilson Reagan, predsjednik SAD od 1981 – 1989. godine) i Margaret Tačer (Margaret Hilda Thatcher, premijerka Ujedinjenog Kraljevstva od 1979 – 1990. godine) u Velikoj Britaniji, do jačanja neoliberalizma i **ponovnog stavljanja preduzetnika „na tron“**.
- ❑ Padom berlinskog zida u novembru 1989. godine počinje tranzicija centralnoevropskih i istočnoevropskih bivših komunističkih zemalja, a iz dubokog viševjekovnog sna, bude se ekonomski azijski giganti Kina i Indija. Ništa više nije bilo kao i prije. Jednom riječju na **scenu stupa globalizacija**.

Razne su forme kapitalizma u drugoj deceniji XXI vijeka. Mnogo je uspješnih modela u kojima je jasno vidljiva veza između razvoja preduzetništva i privrednog razvoja, sa manje ili više „miješanja“ države u privredne tokove.

Razne forme kapitalizma egzistiraju u svijetu i doprinose visokom privrednom rastu u zemljama kao što su SAD, Velika Britanija, Kina, Indija, Južna Koreja.

- I na kraju, prema mišljenju Bamoua i saradnika (Baumol et al., 2007)...“najbolji oblik “dobrog kapitalizma” je spoj “preduzetničkog” i kapitalizma “velikih firmi”, iako će precizna mješavina varirati od zemlje do zemlje, u zavisnosti od kombinacije kulturnih i istorijskih karakteristika za koje se nadamo da će i drugi pomoći da se razjasne u narednim godinama“.

HVALA NA PAŽNJI

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF ECONOMICS

